žensko gibanje.
женски покрет.
ženski pokret.

VIII 1923

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 8 — ОКТОБАР — ГОДИНА IV (1923)

Уредник, МИЛЕВА МИЛОЈЕВИЋ

САДРЖАЈ:

337 *ПРВО УСТУПАЊЕ НАШЕ КАТЕДРЕ ЖЕНИ* . . . . . *Милица Влајић*
338 *ЖЕНЕ — АДВОКАТИ* . . . . . *Милица Влајић*
340 *О ЕМАНЦИПАЦИЈИ ЖЕНА КОД ПЛАТОНА* . . . . . *Д-р Ксенија Атанасијевић*
344 *ПОСЛЕДИЦЕ СЕКСУАЛНЕ НЕОБАВЕШТЕНОСТИ* . . . . . *Др. Ђурица Ђорђевић*
354 *НЕКОЛИКО РЕЧИ О МУСЛИМАНКИ* *Радунка Анђелковић*
361 *JEDAN ZAKON BEZ OBRAZLOŽENJA* . *Jerka Ivezić*
363 *EKONOMSKA ORGANIZACIJA ŽENA* . . *Anka Šuligoj*
365 *БЕЛЕШКЕ: Нешачан извештај. — Исправка. — Le Suffrage des femmes en pratique*
369 *ЗЛАТНА НОЋ* . . . . . *Гвидо Таршаља*
369 *НОВЕМБАР* . . . . . *Милица Костић*
370 *„О, ВРЕМЕНА О, НАРАВИ!“* . . . . *Милица Јанковић*
380 *ЈЕДНА ЗА МНОГЕ* *Нада Јовановић* *Vera*
382 *СА УСКИХ СТАЗА, ПЕРГАМЕНТИ — Јела Спиридоновић, Савић.* *Милица Костић*
384 *ГРЧ МЛАДЕНСТВА — Божа Ковачевић* *Милица Костић*

ЦЕНА 5 ДИН.

ШТАМПАРИЈА „J. СКЕРЛИЋ“, ДВОРСКА УЛИЦА 17. — ТЕЛЕФОН 13-71

Ксенија Атанасијевић.

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 8 — ОКТОБАР — ГОДИНА IV (1923)

ПРВО УСТУПАЊЕ НАШЕ УНИВЕРСИТЕТСКЕ КАТЕДРЕ ЖЕНИ.

Са неописано пријатним узбуђењем доносимо вест, да је Г-ђица Д-р Ксенија Атанасијевић изабрана за доцента на философском факултету Београдског Универзитета.

Госпођица је рођена у Београду 1894 год. Испит зрелости положила је 1912 г. Философију је студирала у Београду код професора г.г. Петронијевића, Ђурића, Вулића, Ђерића и Чајкановића и у Женеви, код професора г. Вернера. Јула 1920 г. на Београдском Универзитету положила је дипломски испит из чисто философске групе и из групе класичних језика. По свршеном дипломском испиту, слушала је философију на Париској Сорбони код професора г.г. Леви-Брила и Робена. 1922 г. у јануару положила је на Београдском Универзитету докторски испит са тезом „Бруново учење о најмањем“.

Госпођичини стручни и научни радови су: Петронијевићеве формалне категорије (Мисао 1921—1922), Бруново учење о најмањем (издање књижаре „Време“ 1922), Хераклитова философија (Мисао 1922), Философеме софиста (Мисао 1922), Сократ (Књижевни Гласник 1922), Шопенхауерова формула песимизма (Мисао 1923), Личност Шопенхауерова (Мисао 1923), Софисти Продик и Хипија (Раскрсница 1923), Демокрит као етичар (Књижевни Гласник 1923), **La doctrine métaphysique et géometrique de Bruno (Librairie „Polet“ 1923)**, превод расправе Д-р Б. Петронијевића с енглеског: Словени у вишој науци. Поред ових радова, Госпођица је писала и краће реферате по часописима.

Не само основна и средња, већ и највиша наша школа отвара своја врата жени, уступа јој катедру и поверава тако узвишени и тежак посао као што је ширење и усавршавање науке, васпитање интелекта у највишем смислу код младих генерација, које нам поред спремних људи дају и научнике,

спремне да наставе рад старих и тиме омогуће стални ток научног прогреса.

За нас је ово двоструко радостан догађај из овог разлога: Уопште узевши, није тако тешка ствар добити универзитетску катедру; тешка је ствар заслужити универзитетску катедру, и људи, испуњењем овог другог, понекад и без њега, лако постижу оно прво. Ми дубоко верујемо, да код жена неће бити тај случај; оне ће увек морати заслужити универзитетску катедру, што нам је у осталом нарочито мило, па тек је онда добити. Значи, до универзитетске катедре треба прећи две озбиљне препоне — заслужити је и добити је — Г-ђица Д-р Ксенија Атанасијевић их је обе сјајно прешла.

Ми од свег срца поздрављамо овај срећно учињени избор универзитетског колегијума и убеђени смо, да ће се Универзитет само поносити својим најмлађим представником.

М. В.

ЖЕНЕ — АДВОКАТИ

Нашим читаоцима свакако је позната пријатна вест да су три наше жене положиле судијско адвокатски испит. То су у своје време забележили и дневни листови а неки од њих и пропратили са лепим речима. Те три су: Г-ђа Јелена Михајловић — Ђорић, г-ђа Смиља Јовановић-Крикнер и г-ђа Др. Ружа Винтерштајн-Јовановић.

Мисао на жену-адвоката код нас није изазвала ни скуп ни резолуцију, као што је био случај код постављања жена-рачуноиспитача и као што ће бити случај код постављања жена за судије. Зашто? Могућа су два одговора: или жена — адвокат није опасна за позив адвокатски и за само правосуђе или позив адвокатски није тако узвишен, важан, тугаљив као што је н.пр. позив судије или рачуноиспитача. Ниједан од ова два одговора није ласкав за позив адвокатски.

Жалосна је појава, да је готово ушло у обичај о адвокатима и адвокатском позиву говорити са омаловажавањем (то је најслабији израз). Да ли је само то разлог што се женама, релативно лако, дозвољава да буду адвокати. Да ли се мисли: па адвокатски позив је толико компромитован, да га жене неће моћи горе упропастити; или се, било са вером било са цинизмом, чека, да га оне поправе.

Двоструки су узроци тога омаловажавања. Прво, морално банкротство појединаца кога може бити код свих позива и друго, доста погодно поље за злоупотребе. То погодно поље, ти погодни услови за злоупотребе су фатални за реноме адвокатски. Кад би такво исто поље стајало пред судијама и рачуноиспитачима, ко зна у каквој боји би нам се морал многих њих показао и какав би глас уживао њихов позив. Лакше је очувати морал тамо где многи пазе на њега и где је сваки детаљ акције појединчеве подвргнут закону иза кога стоји санкција, него где тога нема, бар у толикој мери и где чување морала зависи од воље самог појединца. Из тога излази: да би адвокатски позив био на висини на којој треба да буде, адвокати морају бити људи највиших моралних квалификација. Радујемо се што је женама, релативно лако, дозвољен улаз у категорију таквих људи.

Још једна примедба у прилог омаловажавању адвокатског позива — „сви одоше у адвокате“! Примедба површна и неправедна. Не иде све у адвокате да би могло вршити злоупотребе; томе треба тражити узроке на другој страни, наиме: у рђавом материјалном стању чиновника уопште а судија посебице; у жељи — имати независан положај, бити ослобођен разних непогодних претпостављених и најзад, омогућити пристојан живот (не у протегљеном смислу) и створити услове за развитак у раду. Ипак, меродавни у томе „одлажењу у адвокате“ виде само ружну црту, бар тако се само може тумачити одредба у најновијем законском пројекту, која предвиђа седмогодишњи стаж адвокатског приправника. Сувише их је, треба их зауставити, одвратити!

Побољшањем судијског материјалног стања многи од адвоката отићи ће у судије или ће им бар бити створена могућност да оду у судије, па ако они и поред тога не буду хтели, судови ће и на даље стајати онеспособљени, правосуђе ће рамати, предмети ће се гомилати а грађани губити веру у државу. — Док жене, које имају и које ће имати и квалификације за судије и воље за тај позив, биће удаљене од тог позива, све док и послењи противник не одболује предрасуде, све док се не ишчепркају и сви последњи могући и немогући разлози против постављања жена за судије и док се најзад ти разлози не побију и код нас. Пример у Прагу, поводом суђења убици Даскалова, дошао је противницима идеји жена-судија као поручен.

Колико ли ће пута он бити наведен, како коментарисан и од изузетка проглашен за правило!

Док се та криза не преброди, жена ће вршити адвокатски позив са урођеном марљивошћу и узвишеношћу и помоћиће својим колегама, у њиховој лако схватљивој жељи, да се ослободе морално лабавих појединаца и да уздигну адвокатски позив на ниво, на коме он мора да буде. Време ће показати колико је неправедно и бесмислено: одрицати ономе, ко зна и може да нападне и одбрани, да зна и може да осуди и ослободи.

Наше ће читаоце веома интересовати — шта је са женама адвокатима, јесу ли приступиле практичном раду — зато ћемо их у томе одмах задовољити. Једна јесте, ради. Друга је још у државној служби и жели, сасвим оправдано, да буде постављена за судију. Господин Министар се са постављањем устеже, због могућег протеста и јавног мњења вероватно; а у томе, познавајући спрему и моралне особине кандидаткиње, губе држава и баш ти који представљају јавно мњење. Држава се лишава одличног, савршено исправног и тако преко потребног раденика, јер ће и он отићи у адвокате! Трећу за сада спречава најпријатнија дужност да би се могла потпуно предати практичном раду. Она са свом љупкошћу подиже троје мале деце, која су баш у добу, кад им је потпуна материна нега неопходно потребна. Ипак, чим прими декрет о свом постављању, ставиће се председнику суда на расположење да је одређује у кривичним предметима да заступа жене. Тај ће посао вршити бесплатно. Не сумњамо да ће се њена понуда прихватити радо, пошто се адвокати тог одређеног заступништва нерадо примају, што није ни замерити онима који су оптерећени породицом, нарочито кад је ова већа и кад им је адвокатура једини извор живота.

М. В.

О ЕМАНЦИПАЦИЈИ ЖЕНА КОД ПЛАТОНА

Мислиоци Старога Века, готово безизузетно, приписивали су жени друкчију и нижу природу него човеку, и на основу тога одређивали јој потчињени ранг у социалном и породичном животу. Остало је много отровних епиграма у којима се песници малициозно исмевају особинама жена, и где им мане сурово карикирају. Готово сви ставови грчких филозофа, који говоре о жени,

негативни су непријатељски. Само Платон, највиши дух античког времена, има о њој мишљење сасвим супротно уобичајеном схватању онога доба, мишљење тако далековидо, да и данас може да буде интересантно, напредно и блиско.

Неразвијени менталитет и харемски скучени живот просечне атинске жене убедљиво је истакао Ксенофон једним примером. Исхомахосова жена је у ствари сасвим неизрађено, дивље дете; мати ју је научила једино томе, да се неограничено покорава вољи свога мужа. Савршено без иницијативе, она оставља робињама сав кућевни посао, а сама је заузета поглавито улепшавањем и шминкањем, јер је једина њена тежња да спољашњошћу што више привеже за себе мужа.[1]) Револт због овако кукавног начина живота и образовања својих сународница изражава најумнија и најнапреднија Гркиња Аспазија, у диалогу истог имена сократовца Есхина. Далеко слободније него Атињанке живеле су Спартанке, најеманципованије између жена старе Грчке. Ваља одмах напоменути да је тип спартанске жене, по свој прилици, послужио као модел Платону за развијање његових широких погледа о улози жене у држави који су, изнад свега онога чиме је он могао да се инспирише у Атини.[2])

Питање о еманципацији жене код Платона нераскидљиво је срасло за његову интелектуалну конструкцију једне идеалне државе, коју је дао у свима појединостима у диалогу *Држава* (Respublica, πολιτεία). Јер главни интерес Платонов управљен је био на државу: за њега, Политика је проширена Етика, а дужност сваког грађанина је да се посвети држави; од тога не чине изузетак чак ни филозофи. А најсавршенији облик владавине јесте онај где владају филозофи, дакле софократија: друштво ће бити срећно тек кад његови владари постану филозофи, или кад филозофи постану владари.[3]) Дакле немогуће је издвојити срж Платонове теорије о женама из његове опште политичке доктрине, а не онепотпунити је. Целине и заобљености ради даћемо је онакву каква је она на извору, по могућству не реметећи драмски тон експозиције Платонове.

У петој књизи *Државе* два Платонова брата лагано протестују што Сократ није расветлио један важан део свога изла-

---

[1]) Xen. *Oecon.*, VII, 4.

[2]) Највећи продукти Атине, Платон и Аристотело, сматрали су спартанско друштвено уређење за целисходније од атинског.

[3]) *Respublica*, VI.

гања о уређењу државе. Јер, веле они, није им остало неопажено да је он казао како ће у новој држави постојати заједница жена и деце. Глаукон и Адеимантос, две личности диалога, наваљују да се неодложно реши питање о женама и о породици, као врло актуелно. Платонов Сократ се мало устеже; расправљање ће повући за собом друга питања, а и његови неочекивани предлози изгледаће неизводљиви и чудни. Најзад се ипак одлучује да каже своју концепцију: пре свега, женама се мора дати право да учествују у свима службама у којима учествују људи из прва два сталежа идеалне државе (а у њој, по Платоновој замисли, постоје три сталежа: државнички, војнички и занатлијски са земљорадничким). А ако жене треба да служе истим циљевима којима људи, онда се оне морају и образовати исто као људи. Дакле и жене морају да уче музику и гимнастику. Гимнастиком ће очеличити тело, а музиком ће култивисати душу; управо, музику ће учити да не би гимнастиком постале сувише сурове, а гимнастику да не би музиком постале сувише меке. Исто тако жене треба да се вежбају и у ратној вештини. Рећи ће се, можда, да је ово последње противно обичају, и зато смешно, али Сократ мисли да се треба одупрети навици и ономе што је уобичајено, јер је недавно још Грцима изгледало срамно и смешно оно што сад само још варварима такво изгледа.

Пошто је осетио да је се постепено сасвим удаљио од онога што његовим саговорницима може да буде схватљиво, Платонов Сократ сад покушава да диалектичким рашчлањавањем обвије своју теорију приступачношћу. Да ли је природа жене таква да она може да учествује у свима пословима човековим, или да ли можда не може ни у једном, или може у једнима, а у другима не може, и у коју од ових класа спадају ратне дужности? Да ли се жена по својој природи битно разликује од човека? Могла би се ставити ова објекција — јер „вештина противречена има велику снагу“: сви су се, раније, сложили да разне природе треба да се баве разним стварима; међутим (ако се прими да је природа човека и жене различита) сад се слажу у томе да разне природе морају да се баве истим стварима. У ствари, не постоји ни један посао за жену као жену, нити за човека као човека, јер су међу оба рода природне способности на исти начин подељене; зато жена може да врши све послове које и човек, али је у свима њима жена слабија него човек. Жене ће, дакле, моћи да се вежбају у борилиштима, јер ће се, у место хаљином, заогрнути

врлином; оне ће, даље, узимати учешћа на заједничким гозбама, у рату, и у свим државним службама. При томе не треба заборављати да се женама морају давати лакше дужности, због тога што је њихов род слабији. Изузетно, кад се покажу подобнима за то, жене ће заузети највиша места у држави, и уздићи ће се чак и до посматрања идеје Добра.

Дошли смо до најчудније тачке у овоме питању: по Платону, жене су заједничке, а деца су опште добро. Не постоји више породица: нити отац познаје свога сина, нити син познаје свога оца. Идеја Платонова није промискуитет, него он тражи да се закључују привремени бракови између здравих људи и жена, да би се на тај начин дошло до што снажнијег потомства. Најбоље жене треба да се удају за најбоље, а најгоре жене за најгоре људе; потомство првих треба да се подиже, а других не, ако се хоће да стадо буде ваљано. Законом ће се одређивати извесне свечаности, на којима ће се млада и младожења везати религиозним церемонијама, жртвама и песмама за ту прилику нарочито спеваним. Заповедници (ἄρχοντες) ће прописивати број тих свадба, узимајући у обзир ратове, болести и катастрофе, да варош не би постала ни сувише богата, ни сувише сиромашна у становништву.

Децу треба да рађају родитељи у добу кад су им телесне и духовне особине највише развијене: жене од 20—40 г., а људи од 30—55 г. Деца коју добијају старији или млађи родитељи, или они чију везу власт није санкционисала, сматрају се као незаконита.

Мајке које имају много млека, хране децу promiscue. Власт, нарочито за то одређена, употребљава разне вештине да оне не познаду своју децу. Даље негују малишане дадиље које станују у одвојеном делу вароши, јер се мајке враћају својим јавним пословима. Заједницу деце Платон племенито мотивише: сва деца треба да буду подједнако вољена, и да у свима старијима виде своје родитеље, а у свој деци своју браћу и сестре. Брак и породица развијају антисоциална и антидржавна осећања; зато је најбоља она држава где не постоји својина, и чији су чланови органски повезани, као делови тела. Платон довољно оштро истиче колика ће бити добит кад се отклоне два узрока дисхармоније између државе и личности, наиме својина и породица. Пошто у његовој држави два виша сталежа неће имати ничега, сем тела, они ће бити разрешени свих спорова око имања и

новца. А укидањем појединачних породица које су често у непријатељству, и готово увек туђе једна другој, зато што немају заједничке интересе, ишчезнуће све лично пред идеалним јединством државе. Слободни од свих непријатности, грађани ће живети боље од победника на олимписким играма, јер ће и они и њихова деца добијати од државе храну и све што је за живот потребно, чак ће бити и сахрањивани о државном трошку.

Као што се види, Платон је у програму свога *аристократског комунизма* (јер, по њему, комунизам није за масу, него само за више људе; он најнижем сталежу своје државе даје право својине и породице) имао и пуштање жена на све положаје у држави. И ако је комунистички пројекат Платонов до сад остао утопија, његова концепција да жена може и треба да дели све послове са човеком, и да учествује у свим позивима у којима и он, све се потпуније остварује. Визионерски геније Платонов први је продро у истину да између човекових и жениних подобности за рад не постоји никаква битна, квалитативна разлика, него само квантитативна; да жена *нема* друкчију природу него човек, него да је само финије, и зато донекле слабије конституције од човека. Зато је он објавио да *не постоји разлика у способностима човека и жене која би била одлучна за избор позива,* и широкогрудо признао да жене изузетно могу својом развијеношћу да далеко за собом оставе људе. Колико је свежија и истинитија аргументација великога филозофа из V века пре Христа од аргументације по неког интелектуалца из XX века после Христа, који ће се чак позвати и на ауторитет примитивних народа, код којих је жена још увек роб, да би онемогућио модерној жени право на позиве за које је показала довољно зрелости и спреме!

Д-р Ксенија Атанасијевић.

ПОСЛЕДИЦЕ СЕКСУАЛНЕ НЕОБАВЕШТЕНОСТИ

Питање сексуалног обавештавања једно је од најтежих питања, јер већ одмах код првог почетка, код првог размишљања човек има убеђење, да су људи с обзиром на то питање већ толико нестрпљиви и љубопитљиви да имам осећај да нам са свију страна, не тражећи никаквог разлагања, никаквог тумачења и приповедања, довикују: реците нам само једно јасно: када да се сексуално обавештава, како да се то чини, и ко би то требао да

ради? То и јесте у главноме све што треба да се одговори а уједно је то и најтеже одговорити.

Моје је мишљење да би била велика погрешка одмах изрећи своје погледе у облику одговора на ова постављена питања. Мислим да је много боље да се у току ове серије предавања о сексуалном обавештавању у самим предавањима изнесу сви поједини било директни било индиректни моменти, који су с тим питањем у вези, а после тога ће настале дискусије све још нејасне и непотпуне моменте нагласити и разјаснити, тако да ће на основу тога, и после свега тога, створено мишљење и убеђење код сваког појединца услед властитог разматрања имати и трајну, велику вредност.

Ово наше питање, које смо ставили за задатак да са свима вама заједно расправимо има једно својство од неизмерне вредности а то је, да нас се самих тиче, ради се о нашој властитој деци, па га треба свестрано и добро заједнички проматрати.

Узмимо данашњу ситуацију, каква у истини јесте, где велика већина о сексуалном животу врло мало или скоро ништа не зна, било да није хтела или опет да није смела тражити у томе правцу обавештености. Морамо прво бити свесни свију погрешака и невоља које услед тога настају, почевши од нејаког детета до потпуно одраслог и развитог људског бића, морамо те погрешке и невоље тачно упознати па тек онда можемо потпуно схватити велику вредност тачног сексуалног обавештавања, које је уједно и најбоље средство у спречавању и сузбијању свих тих невоља.

Узмимо децу у најранијим годинама, па ћемо одмах видети, како је потребна већ у најраније доба сексуална обавештеност или боље рећи обавештеност и тачно познавање полних органа као најважнијих у питању сексуалног живота.

Имамо промене које могу настати тако рећи саме од себе или услед нечистоће или услед невино задобијених болести.

Већ сама помисао на ове моменте присиљава нас да се тачно упознамо са полним органима и са њиховим функцијама.

Нема ту одређеног времена, нема ту ни дана ни сата за који би се могло рећи од тада треба на полне органе пазити или од тога времена треба дете навикавати или од тога доба треба детету поједине ствари тумачити или обавештавати га.

Прво то мора и треба сваки одрастао члан људског друштва добро да познаје а особито сваки родитељ, јер је дете од

првога часа рођења, а често пута баш и самога тога часа а каткада још и пре тога изложено опасности оболења својих полних органа, и услед тога изложено и штетном утицају на каснији сексуални живот.

На тај начин се несвесно и немоћно дете потпуно налази у власти и рукама својих родитеља и ближњих. Кад мало одрасте, у првим годинама и ако бесвесно ипак на чистоћу навикнуто, дете може бар донекле да се помогне; што старије и паметније, постепено бива упућивано, а као одрастао човек преузима сам бригу о себи и свим својим деловима тела, коју одмах повећава постајући родитељ. И тако то иде без престанка, ту нема ни краја ни почетка, ту се не може одредити ни када треба почети, ни када престати.

Упућивање и обавештавање треба да буде стално и за сваког, јер су и неприлике сталне и једнаке за сваког, у свако доба и у свим могућим приликама.

Узмимо на пример родитеље који заступају мишљење, да не треба о полним органима деци говорити, да у питање сексуалног живота уопће не треба дирати и шта више строгошћу и силом га у томе спречавати; који сматрају да је стидно и срамота о томе говорити и да је много боље не дирати у то питање, да ће прирођен срам дете много боље сачувати него сва могућа па и најбоља тумачења и обавештавања. Питање је шта се све у таком случају може догодити и које су неприлике, које услед тога могу настати.

Малочас сам споменуо да дете већ у првим данима после рођења сасвим бесвесно и невино може да страда у погледу својих полних органа, често пута и код самога порођаја у самој утроби материној. Па зар има још која памет која би могла и помислити, да је боље и паметније у питање полних органа и њиховог функционисања не дирати, јер је то стидно и срамота.

Узмемо ли случај да ти сви моменти срамоте и стида код мале несвесне деце сасвим отпадају и да дете сматра полни орган као један предмет који треба у реду држати, и у истину га одржава, и кад се долази до момента свести и господарења над самим собом да се онда престане са оним што се до сада чинило. Па зар да се оно, што се бесвесно добро чинило, само зато, јер дете постаје свега свесно, престане и даље не чини? То је један момент сасвим несхватљив а који се на велику жалост, кад су у питању полни органи и сексуални живот

веома често дешава, док се у осталом код свију осталих органа и њихових функција баш противно сасвим нормално догађа, да се оно што се бесвесно и механички научено добро чини, у свесноме стању само наставља, много боље, јер постаје јасно и разумљиво.

Мало дете се умива и зубе чисти, јер је на то научено и јер то треба да буде а кад порасте и буде свога тела и здравља свесно, оно то још боље и трајно чини. Код свију органа и код свију функција то тако бива, само код најважнијих, код полних органа, сасвим противно. Зато ваљда што су најважнији, па их не треба на тај начин врећати.

А кад мало дете а и свако друго дете и сваки одрастао човек услед незнања и неупућености и услед само недовољне чистоће, добије упалу својег полног органа, скопчану са јаким боловима а често пута и трајним последицама, зар и тада треба да буде срамота обавештавати их у томе само зато јер се тиче полних органа.

Или опет безбројни случајеви инфекционе упале очију и самих полних органа, које деца врло често добију код самога акта рађања од своје рођене матере, само услед незнања и непознавања, јер и сама мати није знала од чега болује из разлога што је то срамота.

Или опет безброј и безброј деце која се болесна рађају, захваљујући своју болест родитељима, од којих већином бар једна половица за своју неизлечену болест зна а не сме за њу знати а још мање лечити се јер је то срамота; јер су то болести полних органа и већином последице нејаснога и несхваћеног сексуалног живота.

Исто тако и многобројни свакидашњи побачаји и на тај начин сасвим упропашћена људска бића само из незнања и непознавања све ради те несретне срамоте и тог још увек постојећег стида.

Зар може још увек некога бити, који заступа мишљење да није потребно сексуално обавештење, кад смо већ имали прилике увидети, да га треба сваки одрастао човек за себе, да на тај начин један велики део невоља може благовремено спречити и сачувати себе самога, а поготово, ако услед тога преноси ту невољу на своје дете. Исто тако је већ сада јасно да се несвесно дете може од разних невоља сачувати само онда ако су те невоље тачно познате и ако је човек о њима тачно оба-

вештен. А кад дете свесно буде, треба да буде из истог разлога обавештавано.

Нека обавештавање код сваког човека буде идентично са механичком навиком код бесвеснога детета, које се постепено и индивидуално претвара у свесно обавештавање па ће многе и многе неприлике бити уштеђене.

Једно треба свакако поставити за принцип, да свако тумачење, сваке упуте и свако обавештење треба да буде потпуно тачно. Јер ако се било из којег разлога створе неисправни појмови било то код деце или и код сасвим одраслих, врло их је тешко касније поправити.

Заваравање деце у питању полних органа, њиховог функционисања, обављању полнога сношаја, крива тумачења самога порођаја или било из којег разлога избегавање у томе правцу свакога одговора, децу само на крив пут заводи, јер ће у најкраћем времену, било инстинктом наведени, било од другова заведени, тражити разјашњења и у већини случајева га врло рђаво добити.

Поставимо им на пример само ово питање: да ли има икаква смисла и вредности малом детету бранити, да се, што је обично случај, игра својим прстима око својих полних органа а не разјаснити му као што треба чим и најмање буде свесно; исто тако као што се на пример несвесном детету забрањује играње прљавим прстима по устима ради пренашања заразе, што му се одмах право растумачи чим му се и најмање свести пробуди.

Па кад се то из хигијенских разлога за један орган чини што је сасвим оправдано, шта су полни органи скривили, да ради њих хигијена буде сасвим занемарена и потпуно забачена.

И хигијена је за све људе и за све органе једнака исто тако као што и између појединих болести нема разлике, болест је болест, била она болест главе или болест ногу, или опет болест устију или болест полних органа.

Па кад услед добрих и хигијенских мера, упућујући дете на чистоћу, отклањамо опасност преношења и задобивања болести преко устију, зашто да помоћу истих мера исто тако не отклонимо и болести око полних органа и њиховог функционисања.

Исто тако и између појединих органа нема разлике, особито кад знамо да потпуно и заједничко функционисање даје праву слику здравог организма. А кад би се баш вредност појединих

органа хтела међусобно поредити, била би вредност полних органа свакако међу најјачима.

Па када то све знамо, зашто правити уопће разлике између појединих органа човечјег тела а особито тако велику разлику између свих осталих органа и самих полних органа, и њих тако рећи сасвим затајивати, о њима не тражити а ни давати тачних упустава, и не тражити о њима истинита обавештавања.

Кад ће дете у прилику доћи да сигурно види или први пут осети неку особиту вредност својих полних органа то се не може никада знати.

Да ли ће једно дете баш случајно видети врло рано или опет много касније поједине животиње како се паре и оплођују не може се знати. Да се дете ма како се чувало од тога не може никако сачувати, сасвим је то сигурно. Јер ако му се поглед може одвратити, увек на њега пазећи, од већих животиња, од обичних мува на пример то никако неће бити могуће. Наравно увек се опет треба потсетити на то да многа и многа и сељачка и варошка деца имају врло рано прилике то да виде на самим својим родитељима; једна услед рђавог обичаја заједничког спавања а друга услед тешких материјалних и станбених прилика.

Претпоставимо оне многобројне случајеве где родитељи деци о полним органима ништа тачно не говоре, али им увек бране да се са њима играју и по њима брљају, јер је то ружно и срамотно. Деца ће се и несвесно још више играти, јер је забрањено много слађе. И замислите тај изванредан случај, да у врло раним годинама на тај начин дете играјући се свој полни орган тако надражи да семе избаци.

Ту сада настају безброј и безброј нових момената и набацују се сама од себе неизмерно многа питања, о којима добро треба промислити и тачно одговорити.

Једно од најважнијих и првих питања које се ту намеће јесте питање: није ли ту већ мало закашњено са тумачењем и обавештавањем, кад је природа сама показала, кад је, на несрећу, дошао један осећај до израза, који тек има пуну и потпуну вредност, кад се појављује у правој својој функцији код човека потпуно зрелог и потпуно свесног. Исто што и код мушке деце бива и код женске, само што женска деца те поједине моменте више прећуткују, док се мушкарци тиме обично хвале и међусобно истичу.

Кад је једанпут до тога дошло а у погледу разјашњења и тумачења ни са стране старијих ни са стране родитеља ништа није учињено, онда зависи само од случаја како ће тај моменат, на потпуно неразвијено младо бића деловати.

Најважније је свакако карактер саме те особе, а врло много зависи и од непосредне близине у којој се налази и од самога начина живота.

Има свакако случајева где млада деца неупућена сама долазе до потпуног сазнања полнога живота а која исто тако захваљујући добром т.ј. морално добром и културном друштву не искоришћују и не злоупотребљују своје полне органе. Али то је врло ретко.

Замислите само апсолутно строге родитеље и старије, којима се деца увек са извесним страхом, криво названо, „потребним респектом“ приближују. Па ако ти родитељи или старији поред тога о свему што је срамотно не могу ни помислити да се говори, а све што је у вези са полним органима код те врсте људи је свакако најсрамотније, онда врло лако можемо претставити да деца, па макар она била и најбоља, не ће смети никакав савет од њих тражити, да ће таква деца морати лутати и од свих могућих људи и на све могуће начине тражити разјашњења. У многоме случају долази на првом месту послуга.

Да таквих родитеља и старијих има, нема никакве сумње. Па и ако баш нема тако много оних страшно строгих, ипак их, већина о полним органима не ће ништа ни да чује. То је једна врло жалосна истина и можете увек чути како се око таквих питања воде тајне и тајне дискусије између оца и матере у највећој тишини и сасвим сакривено, да деца никако не би посумњала да отац или мати у опште могу о тим срамотним стваа рима говорити.

Ко у то још увек не верује нека учини кадгод хоће један мали експеримент у својој непосредној околици, па нека запита своје пријатеље, који су родитељи и имају мало већу школску децу, каква су питања сексуалног живота и обавештности у томе правцу код своје деце решили, добиће за одговор: баш ми је мило што сте о томе почели говорити, ја и моја жена, или обратно већ дуго о томе разговарамо и не можемо никако прави пут д-нађемо. Или опет: мени је самом још данас као одраслом срамота говорити, па како ћу своје дете у то упућивати. Или, што је још најгоре: срам вас било, то је баш страшно, на какве непотребне

мисли се данас све не долази; у старо време свега тога није било, па је било много боље.

Једно се никако и никада не сме заборавити: да се време непрестано мења а исто тако и људи и обичаји. Код нас су се времена и прилике неизмерно промениле а људи сразмерно врло мало а често пута, као и обичаји, баш никако, остали су сасвим исти, конзервативни, несавремени. И отуда често врло велике неприлике баш у погледу сексуалног разјашњења и обавештавања.

Одгој деце иде истим правцем као и пре педесет година; одношај родитеља спрам деце остао је исто тако а прилике међутим изван куће и изван родитељеве моћи сасвим су се измениле, а често пута су и сасвим противне ономе строгом, конзервативном одгоју у кући, код својих родитеља. У кући мир, озбиљност, строгост и врло ретко и споро мењање погледа и навика; изван куће и у друштву живахност, лакомисленост, потпуна слобода и веома брзо мењање и преживљавање увек опет нових прилика и доживљаја.

Те веома велике разлике морају и на најбоље дете и поред најбољег одгоја врло штетно утицати, ако се на време у све те моменте и све те промене не упути. И опет морам нагласити, да су баш најгежи моменти у томе правцу моменти сексуалног живота, који исувише штете и неприлике доносе а најмање се о њима говори.

Два најтежа греха постала услед несавремене и непотпуне сексуалне обавештености свакако су прерано и стално онанисање и у сасвим младим годинама вршење полног сношаја и његово стално обављање.

Пре него што пређем на прилике које томе највише доприносе морам нагласити, да је моје мишљење да би се то сувише рано предавање сексуалном задовољству дало избећи, кад би се деци већ од ране младости тако рећи усадило мишљење о вредности полних органа, које треба особито чисто држати, штедити их и на тај начин их сасвим исправне очувати.

По моме уверењу то би се свакако дало релативно лако постићи, кад би се деца у времену од школе слободном систематски разним спортом забављала и на тај начин заморила. Све то иде сасвим у складу и са природним појавама, које никако човека не присиљавају на прерано и ванбрачно обављање полнога

сношаја, што изгледа да још и дан данас многима није сасвим јасно, да се је природа и за те случајеве побринула.

Да се само мало дотакнем мишљења већине родитеља за своју мушку децу, па ћете видити, како у истини апсурдни појмови код тога владају.

Строгост велика, обавештеност никаква за време младалачког развијања, а у такозваним зрелим годинама не треба му ништа бранити, да се за времена испуца, па да се после тога у браку смири, Далеко превлађује мишљење, да су то најбољи мужеви. Не пита се зашто. И да то може бити ради истрошености и малаксалости, или ради разних страдања услед таквог начина живота и услед тога потпуна смиреност.

Да су такви назори сасвим криви, сваком треба да буде јасно, а да су и веома опасни брзо ће се уверити, кад помисли да се дете које се од свега чува с којим се строго поступа, ништа му се не говори и не тумачи, баца тако рећи у вртлог живота, у вртлог невоље и несреће, у којима безуветно мора страдати, јер о томе ништа не зна, па се од њих не зна ни бранити, јер је код својих рођених очију остао за те ствари потпуно слеп, захваљујући такозваној доброј и нежној бризи својих родитеља и својих старијих.

То све се исто тако дешава са још незрелом децом, која се почињу развијати, која исто тако ништа не знају, ништа им се не казује и не тумачи, која се истина не упућују и не гурају у живот као такозвана зрела, а која међутим сама себи налазе, и поред највеће строгости и поред најстроже пажње, прилике за своје задовољење; или их траже или им се саме пружају.

Имамо један врло раширен и врло ружан и штетан обичај: онанисање.

Онанисање је код мушке деце скоро апсолутно, то значи, скоро свако дете онанише, а код женске деце доста често.

Имамо дете потпуно неупућено и никако необавештено данас сасвим недирнуто у погледу полног живота а већ сутра почиње онанисати. Не треба ту питати зашто, јер је одговор добро познат, јер то сва деца раде па једно од другога научи. Треба се међутим питати: шта треба урадити да то не раде. Одговор је исто тако јасан: треба их на време о томе обавестити шта то значи, и у коју сврху полни органи и њихова функција служе, а исто тако на који начин се та функција злоупотребљује.

Ту опет долазимо до једног важног питања: па кад то већ треба из наведених разлога растумачити, кад треба то да се чини?

Свакако то разјашњење треба дати пре и најранијег времена, када се у опште зна да се код деце јављају било полуције или менструације или када деца почињу најраније онанисати.

Главни принцип нека буде: не закаснити.

Ако се међу нашим људима и женама у томе правцу испитује, добијају се и у погледу доба и у погледу боравка врло јасни податци.

Натуцања о полном животу имате и у најранијим годинама већ код сасвим ситне деце. Онанисање већ је у велико раширено у времену од 10—12 године а кад кад и раније, а већ после 12 а обично после 14 на више, почиње обављање полног сношаја. Примећује се често пута велика разлика између варошке деце и сељачке у томе правцу. Док се варошка скоро сва предају онанији, сеоска често пута никад нису ни онанисала. Примећује се често и међу сељачком децом велика разлика у толико, у колико једни као и остала градска деца онанишу а други су од тога сасвим сачувани, као да их неко на то упућује.

Узмимо заједнички у расматрање и полуцију и менструацију, и с друге стране онанисање и само обављање полнога сношаја, све те било физиолошке или патолошке појаве сексуалног нагона, имате само један начин да сексуални нагон одржите у нормалној функцији то је: благовремено и тачно обавештење.

Расмотримо најближе случајеве прве полуције и менструације код деце која до сада о томе ни појма нису имала и код којих се то први пут јавља. Нико их ништа не пита, нико им ништа о томе не казује, још мање их упућује. Често се догађа, да деца добију код тих појава нервозне нападаје, и то само услед неизвесности и незнања услед чега често пута организам јако слабе и упропашћују.

Онанисање т. ј. злоупотребљавање својих полних органа у сврху насладе, јесте један корак да једна иначе нормална појава, бива уметно изазвана и у сврху насладе искоришћавана.

Ту већ настају тешке последице које имају велики уплив на касније сексуални живот. Искоришћава се један врло важан орган и злоупотребљаван је и у отупљиван осећај, који је потребан зреломе човеку за касније потпуно функционисање полних органа.

Свакако је најгора неприлика која настаје услед необавештености у томе правцу: сувише рано употребљавање полних органа у сврху полног сношаја.

Какве све ту неприлике могу настати и од трајне штете кад поједина деца још потпуно неразвијена полни сношај обављају лако је разумети, кад се зна да је потпуно и заједничко функционисање и самих полних жлезда и разних других унутрашњих органа безуветно нужно да човек добије сва карактеристична обележја свога пола, која се често пута потпуно тек око 17—20 године јављају и кад су полни органи из тога заједничкога склопа већ врло рано одвојени и у своју самосталну сврху злоупотребљавани.

Свакако највећа опасност и за саме полне органе и услед тога и за цели сексуални живот су разне и многобројне венеричне болести, које младеж на тај начин најлакше добије и које из истога разлога као и сам сексуални живот таји и ради тога, и једино из тога разлога исувише страда.

Само стална, тачна и благовремена сексуална обавештеност, може нас од свију тих неприлика сачувати.

Др. Ђурица Ђорђевић.

НЕКОЛИКО РЕЧИ О МУСЛИМАНКИ

Скоро свакога дана смо у последње време читали у новинама по неку вест о муслиманки на истоку. Кемалистички покрет је и њу почео дизати. И сада, када се буди она у Азији тамо где је скоро све око ње традиција и фанатизам традиције, кад стреса једну по једну предрасуду и једно по једно понижење са себе — сећа нас наша, овдашња муслиманска (чији мали број окружује све сама жена слободна бар упола, а двапут колико она) светлог периода њене историје, лично њене историје.

Сви знамо да наша муслиманка по правилу не сме ни покушати да иде откривена лица, да није безоблично огрнута, и да не сме иступати јавним радом у друштву ни стати тако поред мушкарца како то чини другарица јој друге вере. Сваки тврдокорни муслиман сматра да му се дира у част и веру самим захтевом да његова жена, кћи или сестра скине покривач с лица, па и униформни огртач с тела а камо ли да почне слободно иступати као и човек. Ако би се упитали откуда то, рекло би нам се да је то верски закон. Међутим није сасвим тако. На страну остављам двобој између научника око тога питања (једни тврде да строг верски пропис о томе постоји — други, да је

то само обичан говор о скромности жене, чему сличног налазимо и у других религија), па ћемо сами видети шта тај често помињани стих говори. То је у 33 сури 59 стих. Ту нам пророк, који иначе не штеди страшне претње за неиспуњавање његових заповести, овако говори:

„... О пророче, реци својим женама и својим кћерима, и женама верних да се у свој покривач увију. *Тако ће пре бити цењене и неће бити вређане. А Алах праштa и милостив је**) Толико о томе ту светац (а пре тога напада похотљивост мушку), који одмах после тога опомиње рђаве људе, и оне који у њега не верују и нападају га, да их страшна ватра и паклене муке чекају и овог и оног света. (Додуше, то ништа не смета да читамо опет у корану да муж има права тући жену ако га не слуша. „Затвори је“ каже, „у собу, па истуци.“)

Занимљива је 33 сура, 43 стих. Ту се углавном оцртава Мухамедово гледиште на своје жене, а из тога се може разумети и све друго што о жени говори. Ту каже у 63 „ајећиу“ :

Муслимани, немојте улазити у куће посланикове док вам то није дозвољено. Или ако будете позвани на јело у његову кућу, треба да будете пристојни па да не гледате. Кад будете позвани уђите и кад будете угошћени разиђите се и немојте дуго седети и ишчекивати да што чујете или да се разговарате са његовим женама. То је за све боље и чистије, јер заиста узнемирује божјег посланика ваше дуго задржавање, он се стиди од вас. А Бог се не стиди од истине. А кад иштете нешто од њихових жена тражите то иза застора, то је за вас боље и чистије за ваша и њихова срца. А ви нећете и немате права да узнемирите Божјег посланика. Немојте се венчавати са његовим женама после његове смрти. Заиста је то код Алаха велика ствар.

На једном месту каже: Посланиче, реци својим женама и кћерима и женама свих верних нека се покрију „хиџабама“. То је боље за њих. Бог опрашта и милостив је.

Али зато у XXIV сури 30 ст. најпре вели: Реци, (мухамеде) ***вернима (мушкарцима)*** нека обарају поглед (т.ј. нека не гледају у оно што је узрок неморалу, и нека се чувају проституције. Такво понашање је чистије и побожније за њих. Заиста свевишњи Алах зна све што они раде — па тек онда у 31 ст. :

*) Превод са немачког.

Реци Муслиманкама нека и оне склапају очи т.ј. нека не гледају у оно што је харам[1]) и нек се чувају проституције и нека не показују свога украса[2]) осим онога дела што је нужно да буде откривено. И нека покрију велом прса и врат и све остало, ***осим руку до иза шаке ногу до чланака и лица,*** и нека не показују свога украса ***ником осим својим мужевима, очевима, свекровима . . .*** (итд.)

. . . Затим нека не ударају ногама[3]) (када ходају) тако да би се показало оно што крију од украса. Покајте се и вратите се Богу, о Муслимани, па се надајте у спас и срећу (овог и оног света).“

У једној сури се каже да се жене, које се због каквих телесних недостатака не надају удаји, не морају покривати, али да би то ипак боље било.

— Из свега видимо следеће: прво, да је пророк Мухамед најпре због својих жена све ове прописе чинио, друго, да је и мушкарцима налагао скромност и телесну чистоту ван брака, треће, да је у његово доба било прилично ствари које се нису могле звати моралним с обзирим на тел. чистоту, четврто, и за нас најважније, да је изрично рекао да се ***лице не покрива.*** Данас, међутим, и шаке морају имати рукавице, све, кобајагим, на основу свечевих наредаба.

Препоручивало се још женама да буду побожне, међутим нису смеле ни сваког дана ни на служби у храм!

Оставимо сад коран, па се осврнимо на друге стране. Видећемо убрзо да сва муслиманска племена немају тај обичај скривања својих жена, као и да га имају друге вере, нпр. јеврејска у неким племенима на истоку, и хришћанска такође. Имамо чак тај случај, да се у једном крају хришћанке покривају, а муслиманке не. Иначе знамо да су и Гркиње и Римљанке покривале лице „шлајером“ и да је Египћанкама у IX в. султан био забранио излазак на улицу, осим старим женама које су купале мртваце. И тако даље. На основу свега изложеног и још другог чега долазимо до закључка да је тај обичај у широкој општој употреби плод доцнијих прилика, ако се већ није ширио *угледањем* на свечеве жене. — Могуће баш онога што ми је рекао један учени муслиман, да су *османлије* (рачуна се

---

[1]) Харам је строга забрана, првога степена.

[2]) Мисли се на телесне лепоте.

[3]) Арапке су носиле на ногама „халхеле“, врсту прапораца, па су неке од њих корачале тако, да се је чуо звекет, те су тиме скрећале пажњу на себе.

да је од њиховог времена то опште примљено) на тај начин крили своје отете жене, хришћанке и јеврејке, од њихових рођака, да би се сачували освете. Сад ћемо упоредити ову муслиманку увијену, умотану, сакривену од сваког посла ван куће, (која потпуно неспремна за сурову борбу живота губи и ону бедну и нелепу заштиту брака ако би јој муж ма и у тренутној љутини пред веродостојним сведоцима изрекао трипут да је неће, а да не мора ни рећи разлоге за то, док би она морала доказе кривице мужевљеве имаму принети) — упоредићемо је, рекох, са поноситом и свесном муслиманком, чију ћу слику у главним потезима у неколико примера изнети.

То је било за време врхунца арапске цивилизације, кад видимо да се ислам правилним тумачењем корана — који препоручује школовање и жени као и човеку — не противи једнаком образовању жене са човеком, ни њеном иступању свуда у јавном животу. Видимо тада муслиманку да достојно корача с мужем како у уметности, тако у науци и политици, па чак и у суровом војничком животу. Тако у Дамаску и Багдаду, за време Омејевића и првих Абисида принцезе и друге даме из вишега друштва не само да су биле душа декламовања стихова и јавних научних дискусија, већ су и *у ратничким походима учествовале, у војном оделу, и као команданти.*

Имамо записана имена и дела у много чему истакнутих и славних муслиманки. Све изнети у једном кратком чланку не може се, зато ћемо се на важнијим задржати. Тако, знамо да је *мати муктадора Катр-Ун-Неда* председавала у великом суду, за чије је седнице сама позивала судије и друге одличне грађане, примала у нарочите аудиенције иностране посланике и великаше, објављивала државне указе потписане својеручно, итд. *Шеиха Шухда* у XII в. читала је своја предавања из историје, књижевности и реторике, а *Зејнеб-Умул-Мујејид* имала је диплому професора права. *Такије* је тумачила пророкове речи, поред тога што је била знатан песник. *Умул-Хаир-Фатима* и *Ум-Ибрахим-Фатима* предавале су богословију, а *Саида Нефиса* је била учитељица једном познатом шеиху. Даље долазе жене оснивачи разних колегија, болница, маузолеја, водовода — својом иницијативом и својим радом и трошком, итд.

У Каиру *Зејнеб-Фаваз* је написала опширан животопис знаменитих муслиманки. Но, да не рећам слично даље — књижевница и других уметница пуно је било, већ да изнесем нешто о муслиманки владарки. Оно што неколико векова доцније налазимо

у Европи у руској царици Катарини II Великој, Марији Терезији аустриској и двема великим краљицама енглеским: Јелисавети из XVI в. и из XIX в. Викторији, за време чијих је владавина Енглеска достигла врхунац своје унутрашње и спољашње моћи и славе. (Тако, да је у англосакс. парламенту пао предлог да се заведе династичка лоза по женској линији.) У Каиру је опет *„сестра Хакима-би-Емр-Илгах*, врло учена, била регент по његовој смрти, с титулом краљице муслимана". У Индији *Разија-Бегум*, кћи султана Алтеиша ступа на престо по збацивању брата јој. Владалац Џенангир је тако ценио и волео своју жену *Нури Џехан* да је „сам претпостављао њено управљање државом и заповедио да се кује новац с њеним ликом". Њу је опевао енглески песник XIX в. Том Мур у свом главном песничком делу, под именом Лале Рух, како се и спев зове.

Такође су жене кримских и сарајских канова имале пуну слободу. Арапски путник из XIII в. Ибн-Батут, који је и о нама-Словенима писао, прича да туркменске жене не скривају лице, и да имају пуно поштовање, а жене канова такође и важне улоге у државним пословима.

У Шпанији је положај жене за време Мавара био исто тако повољан као и у Азији.

Муслиманска се жена истицала на Истоку и онда, кад је на Западу међу „ученим људима" најозбиљније расправљано имали жена душу, иако су је гледали на пословима где су се срце и дух и душа испољавали.

У Цариграду видимо турску жену и пре најновијега доба да се буди. Пише најпре чланке без потписа — потписати их није смела — (што нас не изненађује кад знамо да је у XVIII в. Немац **Gottlieb v. Hippel** издао без потписа своје дело о положају жене, ит.д.) па веће ствари: расправе о поезији, историји, филозофији, док је не видимо као уредницу листа феминистичког. И после већ долазе још веће ствари. Пријатно је да има помагача у мушкарцу не само у Европљанину **Pierre Loti**, већ и у муслиманину. Један судија је две књиге и у корист муслиманске жене написао, захтевајући за њу већа права и слободу. Други пишу чланке и романе. Турска „нова жена" све више интереса побуђује и све више интерпретатора својих осећања и жеља и бораца за слободу добија. И наша југословенска жена се бавила њоме, Јелена Димитријевић, например, у „Новима".

Данашња муслиманка са Истока знатно напредује. Мора се признати да је иначе рат и њу јаче кренуо у том правцу, јер

док су се мужеви и очеви тукли и клали на бојишту, оне су морале преузети многе њихове дужности, за које се дотле нису морале, па чак ни смеле бринути. Најпре их видимо да за домаће потребе излазе ван својих зидина, па их видимо као милосрдне сестре по болницама, док се једног дана не појавише и по зборовима. Основаше свој клуб. То излажење у јавни живот пружило се дотле, да читамо за турску жену министра просвете, Hamid Salib, у Цариграду 1919 г., и за вршење војне дужности, као некад. (Друго је питање је ли ово друго било паметно и праведно за жену — мајку.) Кемалистички покрет је, видимо, нарочито помогао жени. „Једна од главних моралних и материалних потпора Кемал-паше“ јесте чувена списатељка романа из савременог живота *Хабибе-Ебиб-ханума*, његова данашња жена. Кад је због њеног великог феминистичког рада Старотурци протераше из Цариграда, побеже она Кемал-паши у Ангору, где постиже висок положај у министарству народног просвећивања. Слажући се са погледима Кемал-паше о томе (њих ћу ниже изнети) она је јавно и одлучно устала против нездравог па и нелепог одевања турских жена, и успела је да готово све млађе жене иду откривене и европски одевене. Тражи такође већу слободу кретања и уништење харема. Основала је неколико течајева за неписмене, где се неколико стотина њих научило читању, писању и рачунању као и познавању и лечењу лакших, обичнијих болести.

— Кемал-паша све то усрдно помаже. Ово су његови погледи на жену које је изрекао у више прилика. Он верује да ће право ослобођење Туске доћи од турских школа и жена, те да жене треба и интелектуално подићи. Вели да је Туркиња и могла бити некултурна у великој Турској, али да у данашњиј суженој Турској сваки грађанин мора бити на своме месту, па и жена мора постати културан човек. Због тога нова Турска мора имати и нову жену, т.ј. потпуно изједначену с мушкарцем у образовању, праву и дужностима.

— Већ ово мало података даје нам осетити огромну разлику између онога што жена јесте и онога што она може бити. И то нам баш муслиманка доказује, она која у већини случајева још мисли као и муж јој: да она увек мора остати оно што јесте, а што је постала систематским одстрањивањем од свег јавног живота, од свега што иде даље од кујне и дворишта. Слична је ствар и са женама других вера, али у знатној мери. Јер има ли већег заробљавања, него кад од половине велике верске за-

једнице, од живих људских створова начините мумије, које у свему зависе од воље и ћуди онога чијим потребама и прохтевима служе. И зашто да се, најзад, сакривање лица и неинтелигентно и ружно сакривање од лепог честитог слободног живота, који човека развија и подиже, идентификује са моралом, а откривање и ступање у јаван живот са неморалом муслиманке? Ми остале европљанке које нескривене живимо и учествујемо гдегод можемо у животу ван куће треба ли зато да будемо сматране од муслимана као рушиоци чедности и морала? А има међу нашим муслиманкама способних за виши и шири живот, само још страшљиво ћуте. Имамо из прве половине прошлог века лепу народну песму једне од њих — *Умихане Ћујдине* — поред других знакова о њиховој способности. Па ипак чим их позовете на сарадњу за какав посао од ширег значаја, који није од интереса непосредног за њихов дом и захтева јавно слободно иступање — одмах чујете: „Не, не! — Ми то не можемо... то неће успети...“ заврше као налазећи добру одбрану у последњим речима.

Покривање лица није верски пропис. Мухамед је препоручивао учење и жени као и човеку. Само неколико векова после њега жене муслиманке су биле професори високих школа, судије, уметнице и владарке, па и војни команданти. — Бојажљивост наше муслиманке објашњава се дуговековним начином живота присилним најпре, после по навици, али се ипак питамо мало с тугом: па докле ће то тако ићи у данашњем времену кад свет на све стране стреса ланце ропства, кад се њихова сестра по вери у другим земљама готово нагло, снажно и свесно диже. и кад виде нас много слободније да још веће слободе тражимо. И то широм целога света — и добијамо их, јер су и то ипак само битне, основне слободе за свако нормално људско биће.

Теши нас сазнање да се међу млађим интелигентним муслиманима ствара све јаче уверење о недостојности положаја њихове жене, и да настоје и сами писаном и живом речи унеколико да утичу да се то измени. Жени муслиманки треба развијати свест да мора да учи и да се спрема за живот: да су и оне чланови опште заједнице, и читавог човечанства и да могу да дају за заједницу оно, што само жена може дати, а што је до данас услед несуделовања жене делом недостајало и чинило јавни живот штурим и суровим[1]).

Радунка Анђелковић

---

[1]) Литература: Овъ емансипац. мусулм. женщ. Олга Лебецевъ. Bey Ogklu: Türk. Frauen, коран, дневни листови ит.д.

JEDAN ZAKON BEZ OBRAZLOŽENJA

Pišući o tom zakonu meni je kao što je čovjeku, da jednu očitu i neosporivo jasnu stvar tumači nekome, tko nikako ne shvaća. Ali taj je ne shvaća ne možda zato jer je preteška ili, jer je drugoga nazora, nego zato jer se drži pretpostavke o kojoj zapravo nikad nije pravo razmišljao.

Radi se o zakonu koji glasi: — «*Ako su muž i žena obojica državni činovnici onda onaj kojemu su doplaci manji gubi svoje doplatke a muž dobiva dodatak na ženu**.

Gledajući riječi toga zakona, on nije naročito namjeren protiv žene. Tek kad se pogleda njegovo djelovanje u praksi onda izilazi sljedeće. Kad muškarac i žena državni činovnici postaju bračni drugovi, žena koja je u većini slučajeva mlađa uživa i manju plaću. Tako se u većini njoj uzimaju doplaci. U stvari je to svejedno kome se uzima, tek tu žena dolazi u teški položaj da mora raditi uz nagradu, koju bi mogla da zasluži na mnogo laglji način. Dogadja se da sebi mora postaviti pitanje: — „Pa zar moj rad sad kad sam udata zaista toliko manje vrijedi?“.

I država joj na to odgovara: „Ne radi se o plaći, radi se o doplatku na skupoću, a vas dvoje sad vodite jedno kućanstvo i lakše vam je, ne treba vam toliko, koliko bi vam trebalo dosele“. Kad bi taj izgovor države zaista bio iskren značio bi skrajnji cinizam. Cinizam, koji se ničim ne da usporediti. Ljudi se žene izmedju 20-te i 30-te godine. U to doba većina činovnika dobiva maksimalnu plaću od 1500 din. Muž i žena dakle u najboljem slučaju dobivaju 3000 din. mjesečno. Kad stupe u brak njima treba manje od 3000 din. — a ta svota, maksimum koji se rijetko dosiže — bila bi odviše velika.

Tek vi i onako svi znate, kako taj zakon u praksi izgleda — o njemu ne treba dalje duljiti.

Tek treba da se rasmotre konsekventni zaključci i izvodi, koji odatle slijede. Država se brani, da muž i žena državni činovnici ne trebaju toliko koliko bi trebali da vode odvojeno kućanstvo.

Dobro. I kad se žena državni činovnik uda za bankara ili bogatog trgovca njezina se plaća ne mijenja, i ako se muškarać činovnik oženi s tvorničarkom ili trgovkinjom ili inače kojom bogatom ženom, on na nju prima 150 din. obiteljskog doplatka

* Po novom zakonu o činovnicima nema dodatka na ženu. Ur.

Tek kad bi on siromah uzeo činovnicu uzelo bi im se 500 din. Gdje je tu logika, gdje je tu obrazloženje?

Najteže od svih nepravdi snosi se ona, kojoj ne znate zašto se događa, za koju onaj koji vam je nanosi ne podava obrazloženja. A zakon o bračnim drugovima činovnicima takva je jedna nepravda.

Logično bi se taj zakon mogao odbraniti jedino dvjema izjavama. Prva glasila bi: — „Žena, koja je državni činovnik treba da živi a da se nikad ne uda. Za nju vrijedi celibat“ Ta bi izjava doduše bila svojeglava, nepravedna, varvarska, ali iz nje bi se barem taj zakon dao logično braniti. Tek čudnovat bi svakako bio odnos države prema njezinim državljanima, i prema nazorima nacionalne ekonomije koja bi ženama činovnicama nalagala celibat.

Druga bi takva izjava mogla glasiti: Ako muškarac i žena državni činovnici hoće da stvore jedno kućanstvo neka to čine u divljemu braku; na taj način neće im se okrnjiti njihova i onako malena plaća. Država bi tu dakle podupirala divlji brak.

I kolikogod je to za danas bezumno, i žalosno je, ali to se dandanas mestimice i dogadja: ljudi žive u divljem braku. Ne može se drukčije. Sila zakona je tu. Tek gdje je razloženje?

Država može i da ne želi žene kao državne činovnice. Jedina vlast može da bude toga uvjerenja. Ali u organskoj, cjelini jedne države, ona nijedno svoje uvjerenje ne može da provodi na jednoj liniji, a da se ne obazire na ostale smjerove po kojima život teče.

Država može da kaže: — „Hoćemo učitelje muškarce nećemo učiteljice; hoćemo liječnike, nećemo žene liječnike; hoćemo pisare i telegrafiste i telefoniste, ženske nam sile i ne trebaju. Mi ih trpimo od nužde“. Da, to jedna državna vlast može da kaže tek onda, kad je promijenila pravila učiteljskih škola, i zakone o univerzitetskom studiju, i ispitna pravila na poštanskim kursevima.

„Pa to nitko i ne veli. Država hoće i treba muškarce i žene jednako“ — tako odgovaraju oni, kad se o tom govori i piše, oni koji bi mogli da mijenjaju zakone. Kako da se onda shvati ovakav zakon? I to kako i zašto, to traženje odgovora i traženje izlaza da se uzmogne shvatiti logika, to traženje se tako teško podnosi.

Znamo, kad je taj zakon nastao on se je oslanjao na jednu činjenicu, i bio je donekle opravdan. Samo donekle. U Srbiji

postao je običaj da su žene državnih činovnika uzimale mjesta uz svoje muževe. U malim mjestima, poglavito na poštama i na željeznicama, nije se tu pravo gledalo tko što radi, i je li ona tu zaista na svome mjestu. Bilo je možda slučajeva, gdje se je malo radilo a uživala se plaća. To je jedno. S druge strane bili su doplaci vrlo maleni. Nije postojao onaj razmjer između plaće i doplataka, koji danas postoji. Tu je prije rata taj zakon mogao biti i opravdan. Danas protegnut je na cijelu zemlju. Tek danas nema više onih mjesta na kojima može da se i ne radi, gdje se tek popunjuje mjesto, ali se ne ispunjuje dužnost. Prilike su takve, svuda se teže živi.

Svuda — plaća je minimalna — doplaci su zapravo nagrada od koje se kako tako živi.

Gdje je dakle obrazloženje toga zakona? Trebalo bi to reći — možda bi se onda lakše snosila nepravda. To obrazloženje traže jednako žene kao i svi oni muškarci činovnici, koji od zakona jednako trpe.

Jerka Ivezić.

EKONOMSKA ORGANIZACIJA ŽENA

Jedna od najvažnijih podloga po napredak svakog pokreta i svakog podhvata, jest *bezuslovno* ekonomska i privredna samostalnost. To važi, kako za pojedine narode i države, tako isto i za žene. Jer ovisan biti znači robovati tuđoj volji.

Mi imamo danas toliko raznih organizacija ženskih, ali sve te ustanove nose većim delom samo humani, prosvetni karakter.

Istina, imademo mi društava, čiji je program rada idealan za današnje doba upravo poželjan, i plemenit, ali neizvediv je zato, jer je naša materijalna strana vrlo slaba ili bolje rečeno, nama manjka, ona ekonomska i privredna neovisnost.

Naša, niti jedna jedina ženska institucija, nemože da se osloni na svoju snagu na vlastitoj ekonomskoj i privrednoj podlozi rada. Nama manjka onakova institucija, koja bi mogla svoje članice, ne samo prosvetno da podiže, nego da ih, što je u današnje materijalističko doba od preke nužde, osposobi za rad i da im stvori rad, i time materijalno zaštiti. Koliko žena i djevojaka propada danas samo radi toga, što su materijalno slabo stale, a još je veći broj onih, koje u letu za zlehudom zaradom, a usljed svoje nedovoljne naobrazbe, podliježu raznim mahinacijama nepoštenih i nesavesnih tipova

Ja mislim, kada bi nezaštićena žena imala svoje ekonomsko zaleđe, da bi nemoral, koji je gotovo proždire, mnogo manji bio, i da bi tek onda Ženski Pokret stajao na jednom čvrstom tlu. — Ovo je činjenica, koja se neda pobiti, jer masa je žena, koje moraju da iskuse svu gorčinu dnevne borbe za obstanak i upravo ta masa, koja di morala prodrijeti, ovisna je i za borbu nesposobna.

Istina, teško je doći za početak do potrebnih materijalnih sredstava, ali, *što nemože jedinica, može složna* i *nesebična zajednica*.

U Sarajevu, postoji od nedavna, jedna mlada institucija, Djevojačka Privredna Zadruga, koja je preduzela baš u tome pravcu da radi. — I ona je potporna i prosvjetna institucija, ali nosi u sebi ekonomski i privredni karakter, a osnovana je na dionicama svih članica, poput jedne banke.

Bavi se obrtom i primanjem uloga na štednju iz čega stvara prometni kapital. Ovim kapitalom otvara razne radionice, gdje se slanice praktično usavršavaju za samostalnu zaradu. — U radionicama izrađivaju se sve moguće potrebe za članice sa 25% popusta a nečlanice 5%. Osim toga, otvara Zadruga kuhinju za praktično podučavanje u kuhanju, a ujedno za jeftinu i solidnu obskrbu onih članica, koje su samostalne i moraju prečesto puta da se po raznim i zloglasnim lokalima prehranjuju.

Čista zarada od svega toga projektirana je za podizanje Djevojačkog Doma, u kojem bi se sve to koncentrisalo, gdjeb i sve djevojke bez razlike, koje bi bilo bud kojim slučajem nužde, neuposlenosti i t. d. trebale zaštite, našle potrebnu skrb i sklonište

O pobližem programu rada toga doma pisaćemo drugom prilikom.

A od kakove je velike potrebe jedna ovakova institucija netreba nam puno razlagati. Treba samo promotriti dobro oko sebe, treba se spustiti u najzabitnije i najtamnije kuteve gradskog života, gdje je vrlo često bačena mnoga čestita djevojka jer nije našla drugog utočista, pa će nam biti sve jasno. U ostalom, nama to nije nepoznato, ali mi ne možemo. Ne možemo zato, jer smo materijalno slabe.

Zato mislim da neću pogrešiti, ako istaknem, da bi bar u svakom većem mjestu trebala po jedna slična privredna i obrtna zadruga, u koju bi, ne samo jedinica, nego i sva ženska društva ulagala svoje zajedničke kapitale, a iz kojih bi se dala crpiti tako potrebna ekonomska snaga naše žene.

A. Šuligoj.

БЕЛЕШКЕ

Нетачни извештаји. У 9 броју билтена „Интернационалнога Женскога Савеза“ од месеца фебруара т. г. доставила је г-ца Ана Христићева под насловом „Женски Рад у Југославији“ следећи извештај:

Рад жене у Југославији. Годишњи извештај Народног Женског Савеза југословенских жена даје нам слику опсежног рада Савеза. Из њега се виде одлични резултати које је Савез постигао својим радом за добро народа у земљама сједињене Краљевине Срба, Хрвата н Словенаца које су толико патиле од рата.

Савез сачињавају две стотине друштава која стоје у сталној вези са централним бироом у Београду. И ако југословенске жене још немају право гласа, оне узимају великог учешћа у животу њихове државе благодарећи активности Савеза који им омогућава да постану сарадницима у различитим комисијама за израду закона који се тичу жене и детета. У последње време заиста није спреман ниједан пројекат Закона а да заступнице Савеза нису биле упитане за мишљење поводом њега. А то није мала ствар у једној земљи у којој ће се, по свој прилици због унутрашњих политичких прилика, политичко право гласа женама задржати још извесно време. Социјалан рад у служби заједнице који је Савез пружио велики је а у многим случајевима и успешан, на пример побољшање рђавих прилика од којих су патиле учитељице и чиновнице. Савез је успео да поврати у службу жене које су биле бесправно отпуштене само зато да би направиле место људима. Па ипак положај жена пред законом још никако није добро решен, и Савез је убеђен да овоме поже помоћи само задобијање права гласа. Једна од најмлађих организација Савеза Друштво за Заштиту Жене и њених права, ради нарочито на томе циљу и издаје часопис „Женски Покрет.“

У овој години Савез је предузео нарочито оснивање и грађење домова и школа за сироте девојке и за малолетне девојке којима прети опасност моралног пада. Због економске беде, жалосне последице рата код нас, ове девојке су у опасности као никад пре у нашој земљи, тако да Савез поред свега рада на побољшању постојећих закона односно завођења малолетних девојака тражи сплaном да отклони опасност моралног пада и да помаже палим девојкама, — место да тај посао преда појединим друштвима. Први дом ове врсте свечано је отворен на дан

венчања Краља Александра у јуну прошле године, и носи име Краљице Марије која се интересује за различите гране Савезног рада и показује то честим посетама београдским филантропским и добротворним установама. При тим посетама прате је редовно г-ђа Даница Христић, вредна председница Савеза, чија је интелигенција више допринела зближењу Срба, Хрвата и Словенаца него напори многих политичара од заната.

Као највећи тријумф свог рада у прошлој години Југословенски Савез има да забележи узакоњење „Велике Дечје Повеље“ која је предложена приликом седнице Интернационалног Женског Савеза у Хагу у форми коју је израдио специјални одбор под председништвом **Lady, Aberdeen** и која је уведена код нас са извесним изменама и нарочитим тачкама које захтевају прилике наше земље. **А. Христић.**

Овај извештај има тенденцију да прикаже у иностранству женски покрет у Југославији у најсветлијим бојама. Ова тенденција је потпуно погрешна, јер Југославија не лежи тамо негде на северном полу и свако се, кога занима наш покрет, може лако уверити о истинитости факата, које наводи г-ца Ана Христићева у своме извештају.

Да се је г-ца Ана Христићева изразила конкретније о оним „различитим комисијама“, које се баве законским нацртима о жени и деци, и у којима је Народни Женски Савез тако одлично суделовао, за нас би овај њен извештај био вероватнији. Овако пак ми, који смо у Савезу у једној истој држави, морамо дво. умити о томе, да њен извештај базира на постојећим фактима. Конгрес Народног Женског Савеза је био лањско лето почетком јула и до тада су били објављени сви наши социално-заштитни закони, и то:

1) Закон о заштити раденика објављен је у „Службеним Новинама 23./VI/1922.
2) „ „ инспекцији рада „ „ „ 14./VI./1922.
3) „ „ осигурању радника „ „ „ 28./III./1922.
4) „ „ заштити деце и младежи „ „ „ 23./VI./1922.

То су закони који садрже одредбе о заштити жене и детета. Лањске године би Савез морао поднети извештај да је сарађивао при изради ових закона. Али о тој сарадњи на конгресу није било никаквог извештаја. Доцније, по конгресу, није издат никакав социално — заштитни закон. Како се, дакле, ова факта слажу са извештајем г-це Ане Христићеве?

„Социални рад у служби општине“, који спомиње г-ца Ана Христићева у своме извештају, постоји, услед конзервативности

наших општинских управа, такође само у њеној бујној фантазији. Да је Народни Женски Савез почео какав рад у томе правцу, сигурно би о томе обавестио сва своја друштва, и дао им правац да би рад био подједнак у целој држави. Мада се јако интересујем за рад Савеза, о „социалном раду у служби општине“ није ми баш ништа познато.

И ако расмотримо надаље „факта“, које износи г-ца Ана Христићева иностранству, показаће се сва — осем оне о Женском Покрету — као неистинита. Као она, што говоре о женском праву гласа и Савезу, о отварању школа и домова. Све, све је фантазија.

У колико је одговорна г-ца Ана Христићева за овај извешта, није ми могуће пресудити. Она је пак подписала овај извештај, је је према томе пред јавности одговорна. Али је ипак вероватно да је овај извештај саставила на основу информација које је добила из домовине. По томе би сва одговорност пала на оне који су је обавестили. У овом примеру би била морална одговорност Народног Женског Савеза да поправи њен извештај, јер би другојаче за њ била претешка одговорност за факта која не постоје. Дужан би био Савез то учинити ради свога угледа пред домаћим друштвима, као и пред страним друштвима. Што није већ то учинио, велика је грешка.

Мој извештај је написан, „sine ira et studio“, само као опомена, да будемо опрезни, када говоримо о себи и о нашем раду, да будемо искрени, у домовини као и у иностранству, да нам — ни појединцима, ни организацијама — не би служила за пример жаба из добро познате басне.

Штеби Алојзија

Исправка. У 5 броју „Женскога Покрета“ је изашла међу „Белешкама“ нотица о „Женском Добротворном Удружењу у Трсту“ са извештајем, да ће удружење приступити као члан Народном Женском Савезу у Београду. Одбор Удружења нас је овластио да изјавимо у његово име, да је Удружењу немогуће приступити Народном Женском Савезу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, јер Удружење ради изван граница наше државе.

Словенски део
Народног Женског Савеза Љубљана

Le Suffrage des Femmes en pratique. 11, Adam Street, Adelphi, Londres W. C. 2. Интернационална Алијанција

за Женско Право Гласа издала је ове године другу књигу: Права гласа жена у пракси која ће интересовати све читаоце Женског Покрета. Пре десет година изашла је прва књига ове врсте али је феминизам за то време толико напредовао да је велико задовољство упоредити ове две књиге. Пре рата жене су имале право гласа само у Аустралији, Н. Селанду, Финској, Норвешкој и неколико држава американске Уние. Рат је донео победу женама у многим земљама, људи нису могли остати неосетљиви пред способношћу, вредноћом и пожртвовањем жена у тешким ратним данима. Данас жена гласају у више од половине слободних земаља.

Предговор је дала стара председница Алијанције **Miss Chapman Catt.** Књига је подељена у два дела: у првом се говори о замљама које су ослобођене т. ј. које имају право гласа, а у другом о земљама које су још неослобођене. Књига је врло добро документована, пуна података који су драгоцени за пропаганду као и за студију феминизма и врло је прегледна. Подаци су црпљени из званичних надлештава, посланстава дотичних земаља, а друштва су такође слала историјске прегледе женског покрета у својој земљи.

Ову књигу топло препоручујемо свима феминистима.

В. П.

ЗЛАТНА НОЋ

Снева месец, златан чувар златоруна
стада
златно лишће пада
на бели друм.
Са хиљаду златних струна
јесенских звезда на бледом зренику
трепти нечујни шум:
....Пан је болестан.

Свели су венци, свело је цвеће у крунама
за краљевско чело нашега Пана —
Умире од бола у златном борику
сувих грана
Пан...

Шуми шум нечујно бол у златним струнама.

Гвидо Тартаља

НОВЕМБАР

Трзали су ме радосно љубавни немири
ко децу чисти снови из наручја мајке,

блистале су звезде кроз априлску ноћ
ко љупка кандила у старој цркви на вечерњој молитви
пред мрачном иконом Мајке Марије
кад смо се заносно молили.

Данас уморна и тамна лутам шумама по опалом лишћу
што шуми ко шапат сањивих прича
док Новембар језиво потреса болесне ноћи јесенске.

Заламам руке ко голе гране ветрови,
туга ми очи залива ко кише јесење дане.

Све сам му радости радосна поклонила.

Милица Костић

„О, ВРЕМЕНА, О, НАРАВИ!“

(Свршетак)

Чича је после учинио бруку: оженио се девојком од седамнаест година. Њему је било седамдесет — било је о томе и у новинама. Њени га варали, извукли му новац, задужили кућу. Кућа се продала, он се шлогирао, млада га избацила на улицу. И после је кажу умро као просјак.

У четвртом смо стану седели ми.

А кад су се они отселили, ми смо прешли у њихов стан. Соба је била мало већа, цена иста, и тамо није било стеница ни буба шваба.

У наш напуштен стан уселила се нека жена, човек и девојка. Та девојка. Нешто ново у нашој авлији, и нешто сасвим ново за моју детињу душу. Мислили смо да су отац, мати и кћи. Казали су да су пречани. Сви потрчасмо с љубазностима и обавештењима. Они су били од боље сиротиње као ми и као Сеша: имали су политиран орман и сто, лепе столице и велико огледало. Жена је носила фес, а човек је био доста рђаво обучен у неко сиво одело. Изгледало је да је и он један од оних никаквих људи као Љуба Живкин. (Тако смо их звали: Љуба Живкин и Живка Љубина).

Али кад је дошла девојка! Изтледало је да су и човек и жена њене слуге. Висока, витка, млада, плава. Ни очи, ни уста нису били нешто особито, све се то губило, само је падала у очи необично нежна кожа и боја њенога лица. Била је сва бледо ружичаста као мајска ружа звани „ђул“. Ја сам одмах почела да маштам о њој.

Свилене блузе нису биле у нашој кући много позната ствар. Она је имала четири. Једна је била бледо румена као она. И тада сам први пут приметила да неко за једно лето може имати више шешира.

Изненада, на моју велику жалост, сви укућани почеше некако да се повлаче, да престају бити љубазни према њима. Прво рекоше да јој жена није мати, већ тетка, после да јој је кума, а човек да јој је отац, и напослетку да од њих троје нико никоме није род. Ја сам чула да је она човека звала „отац“ а жену тетка и веровала сам да је тако. Баш нашли зашта ће да се љуте. Чудно ми је било само што се она није осетила увређеном и почела да их презире кад је видела да се праве важни, већ је некако љубазно и бојажљиво називала Бога, као

да хоће да им се умили. Цела њена појава као да је говорила: како можете ма шта да пребаците овако милом створењу као што сам ја.

Једаред је седела у дворишту пред својим вратима. Нешто је поправљала своју ружичасту блузу и нешто никако није хтело да се удеси. Она се наљути и сву је исече маказама. Покупи парчад и баци на ђубре. И онда уђе у собу, гласно се смејући својој досетци. Ја сам тада волела да се играм лутками. Одох и покупих горње велике парчиће. Ништа се нису били испрљали. Било је неколико сасвим целих ришева. Али изиђе мама, упита шта је то, покупи крпчиће и однесе их поново на ђубре.

— Прсте ћу ти испребијати само ако их опет узмеш! — викну на мене.

За трен ока скупи се цела кућа пред Сешина врата и отпоче разговор.

— Ја целога века радим и желим свилену блузу и никако да је стекнем, а она је зачас исецка као салату — говори уздишући госпођица Драга.

— Што да не, ваљда је скупо стаје — одговара Сеша.

— Бога ми скупо, и сувише скупо — рече озбиљно моја мајка.

— Право кажете, госпа Даро — пристаде Сеша.

Што ови старији — мислила сам ја — могу да говоре нешто што ништа не значи: сад је кошта, сад је не кошта. Они њој сигурно завиде. Да сам била паметна, па оно највеће парче да испресавијам, испресавијам, па да га метнем у џепче од кецеље, не би ми га мама бацила на ђубре.

Док сам то мислила, чула сам узгред како је Сеша причала о неком врло богатом човеку који је осим разних добрих ствари имао и „читав харем“. Мени су тада јако занимали врло богати људи, само нисам знала шта је харем. Да се мешам у разговор старијих нисам смела од маме, а после сам заборавила да питам „госпа Сешу“.

Недељом су јој долазиле неке две лепо обучене девојке које ми се нису свиђале. Певале су неке глупе песме и сувише се смејале. Једаред је долазио неки младић и фотографисао их у дворишту. После их огртао својим капутом, да виде у апарату слику, а оне се кикотале. Госпођица Драга ме је гуркала и шаптала ми да је тога младића отац отерао од куће и одрекао га се преко новина.

Узалуд сам желела да је помирим с нашом кућом. Једнога дана дође мој рођак, баш овај исти о коме је била реч. — Тада

је био младић жуто-кљунац и пре него што уђе у кујну рече некоме напољу са смехом: добро вече. Мама га упита зар познаје ту девојку, а он одговори:

— Не познајем је, али она ме је прва поздравила. Кад се она смеје, што не бих и ја?

Мајка састави обрве насред чела. И отада још више поче да је не трпи.

Никога није било у дворишту. Ја седим са ногама у трави и с погледом на облацима. Она иде и носи на лепом тањиру пуно зрелих свежих смокава. Застаде и даде ми неколико. Боже, што би смо се ми могле волети само кад се мајка не би правила тако важна.

— Откуда вам такве смокве? Ја то нисам никад јела. Само суве.

— Добила сам од чике. Хоћете ли још?

— Не, хвала. Је ли вам богат чика?

— Јесте.

— Много?

— Много.

— Ви ништа не радите; сигурно вам чика купује и све те свилене блузе.

— Јесте.

— Јао, што ме је било жао кад сте ону исекли. Тако је била лепа. Боље да сте је некоме дали. Ја је не бих смела узети, али госпођица Драга би се радовала.

Она се смејала.

Изиђе моја мати и строгим гласом ме позва унутра. А тамо ми после благо рече:

— Кад се ја с неким не разговарам, онда ни моје дете не треба да се разговара. Ваљда сам ја паметнија и знам шта радим.

Покушах да јој испричам како она има доброга богатога чику, но она ме пресече и заповеди да ћутим. Све ми се чинило да они ту нешто не схватају. Сви они из наше куће који су толико ценили богатство као да нису веровали у тога богатога чику. Међутим само да је хтела мама да ме саслуша... То је несумњиво.

После неколико дана, враћајући се после подне из школе, приметим да сам изгубила грош што ми је сестра дала да јој купим црни конац. Читав капитал. Препаднем се и вратим се

да га потражим. На моју велику срећу и изненађење нађем га најзад у прашини близу школе. Док сам купила конац смркло се. Појурим кући и осетим два страха: од мрака и од батина. Из једне велике куће, тако велике да кад би била сама у неком пољу изгледала би дворац или замак, изиђе ружичаста госпођица с пакетом у рукама. Обрадовах се као да сам већ стигла кући. И она се обрадова чини ми се само зато што сам се ја њој обрадовала. Она разви пакет и понуди ме.

Ао! Колачи од посластичара — идеали неостварљиви.

Брзо промотрих који ће бити и повелики и добро сладак. Узех један и поједох га полагано да што више продужим уживање. Она ми понуди још. Ах, забога, ја сам васпитано дете, знам шта је ред. И с тешким срцем рекох:

— Хвала, не могу више.

Не могу! Та ја бих све то могла појести. Управо ја сам тако мислила. Она се насмеје и рече да су колачи мали, али ако нећу пред вечеру да једем, даће ми за после. Оцепи парче хартије, зави шест комада и даде ми. Не, ту нисам више могла бити васпитано дете и ћерка своје маме. Узех, захвалих и запитах:

— Чија је та кућа? Је ли вашега чике?

— Јесте.

— Врло је лепа. А како се зове таква кућа?

— Како друкчије, него кућа? — упита она.

— Ја сам мислила харем...

Она стаде да се смеје:

— Није харем.

Постидех се и рекох:

— А што се ви све једнако смејете?

Је ли, ваш чика можда воли да се смејете?

— Воли — и она се опет засмеја.

— А што ви седите код нас, што не седите код чике?

— Нећу... да оставим свога оца.

— Па и отац нека иде с вама.

— Е то не може.

— А што? тамо има доста места.

— Није због места.

— Него? Ваљда њега чика не воли?

— Не воли га.

— А зар он није његов брат?

— Није — она се трже — Ала сте ви неко радознало дете. Није му рођени брат, него од друге мајке.

Можете ми веровати да нисам ништа сумњала. У томе стигосмо кући. Није ми баш пресело. Мајка поче да грди, ја јој рекох да нисам дошла сама. Она се запрепасти, ја јој саопштих да ми је дала колача. Она рече да ће их сад избацити кроз прозор, ја се расплаках. Она затражи да јој све испричам, умири се и колачи остадоше. Појели смо их ми деца. Мама само презриво окрете главу кад сам је понудила.

После неког времена чух да се госпођица разболела. Више ништа. Нисам смела да је обиђем. Њена тетка је била као Турчин намрштена и нисам смела да је питам.

Пролеће. Вече. Сеша и ја стојимо на капији и гледамо како пролази свет и како пролази дан. Одједном стаде фијакер пред нашу капију. Изиђоше два стара господина. Један запита нешто Сешу. Она врло предусретљиво одговори. И они одоше у госпођичин стан.

Сеша се сва промени, просија. Утрча у авлију, зовну моју маму и г-ђицу Драгу и шапну:

— Знате ко је дошао на фијакеру? (Она рече једно презиме које тада нисам запамтила) — Чика! Довео јој доктора Дивота. Тај се не устручава.

— Па то је она озбиљно болесна? упита мајка.

— Чудо? Не треба се чудити — рече госпођица Драга.

— И ви верујете — осмехну се Сеша.

— Е? — рече значајно госпођица Драга.

— Нисте девојчица. Знате кога јој је доктора довео? — окрете се опет мојој мајци.

Она рече опет једно презиме које није имало ничега чудноватог. Нисам могла да схватим зашто су оне имале тако значајне изразе.

— Може она лако и да заглави — рече озбиљно моја мама.

Није тада умрла. Оздравила је, али више није била румена и весела, није личила више на ђул. Они су се брзо иселили и доцније сам од Сеше чула да је умрла.

Сви смо смртни. Умрла је и Сеша и двоје последње деце и баба Ката, и њен син касапин који је био рођен за господина сви, су полагано редом помрли. Колико их је само помрло откад ја живим.

Много доцније сви су моји отишли из Београда, да теку каријеру, а ја сам сама остала да се потуцам по туђим кућама и да учим.

Учила сам трговачку школу и становала у једном забаченом крају Београда у кући на спрату где ми није било рђаво, јер сам имала мира. Колико сам се пре интересовала за свакога, толико ме се сад нико није тицао. Разне су врсте себичности.

Од свих многобројних суседа запазила сам само најближе. Била је ту једна жена која је по целе дане радила ван куће, а до поноћи шила у својој собици на машини. Она је школовала своје једино дете које је било грбаво и полагала у његову будућност неке лудо велике наде само зато што се мали одлично учио. А с друге стране поред нас била је једна старија жена која се није мешала у туђе ствари. Она је живела доста добро са младом девојком, својом сестричином. Оне су имале две собе и изгледале су сасвим пристојно.

Дивно је било то девојче. Фино, нежно, готово прозрачно, златно као месечина. Ваљда што није ишла у школу она је с неким поштовањем узмицала испред мене. Међутим мени се чинило да се интересује за мене, чак да сам јој врло симпатична. И ненавикнута на то мало сам се снебивала а и ласкало ми је.

Једном сам читала у ходнику пред вратима и прекинула посао да гледам како она разастире по прозору неке беле везове и огрлице који су се с њом слагали као сребро са златом. Неки момак јој донесе једну малу лепу котарицу.

Ваљда што сам видела, она одмах изнесе пун тањир необично лепих белих и румених бресака и рече стидљиво:

— Изволите, ако волите, ако хоћете... — и готово се загрцну од узбуђења.

И ја сам се збунила. Моја госпођа изиђе из кујне и узе тањир.

— О, хвала, зашто толико? Сигурно сте од ујака из винограда добили?

— Да — рече она и саже главу.

— Ала су дивне! — узвикнух ја, узимајући једну.

Мала је била сва румена. Раскидох брескву. И она је и унутра била румена.

— Као ви сад — рекох, показујући јој. — Колико вам је година?

— Осамнаеста — рече, покри своје још руменије лице рукама и побеже.

Јела сам са уживањем, као да сам с тим слатким соком и руменим месом узимала у себе свежину, одмор и лепоту.

— Тако миришљаве ствари не пењу се често на наш спрат — рекох својој газдарици.

— Пењу се, али не у наш стан.

И она ми је причала да девојчица има богатог ујака који ће јој зацело дати и мираза, и како изгледа он ову стару не трпи, јер „никад неће да дође, а много којешта шаље“.

А и то ти је неки намћор, та жена, никад јој речи ишчупати не можеш.

Има у свету свакојаких породичних распри. Шта ме се то тиче? Али брескве су изванредне.

Једне недеље дође млада девојка из шетње сва у бело обучена. Била је лепа као почетак пролећа. Ја је у мислима сравних са ђурђевком, и зовнух је да је видим. Има у њеноме погледу нечега уплашеног, има у њеном понашању према мени нечега чудног: као да би хтела да ме воли, а не сме.

— Врло лепа хаљина! — рекох. — Од ујака зацело.

— Да... — и бледо девојче поцрвене и окрете главу на другу страну (несвестан покрет свих нас који црвенимо).

— Ви волите лепо одело?

— Ја волим све лепо, али кад немам ништа друго, онда одело.

Она је интелигентна. Зажелех да јој загледам у душу. Ухватих је за руку и окретох себи. Рука јој је дрхтала.

— Причајте ми нешто о вашем ујаку. Волите га зацело много?

Она страховито пребледе, баци ми један брз испитујући поглед и хтеде да истргне руку из моје. Ја је стегох и привукох себи. Уплашено рекох:

— Шта је вама? Ви нисте добро чули. Питала сам вас волите ли ујака.

— Не волим... — рече она малаксало са изразом очајне одлучности.

Каква је то трагедија? Можда хоће да је уда за некога кога она не воли?

— Зашто? Хоћете ли да ми кажете да вам буде лакше? — питала сам нежно и срдачно.

— Ах, молим вас, не питајте никад. Вас не могу да лажем... а не би ми било лакше. Не питајте никад никога за мене.

Она истрже руку, побеже у кућу, гушећи се и закључа врата.

Ја се замислих и машта поче да окреће точак.

Одлучила сам да дознам. Избегавала сам да се сретнем с њом и тражила сам да се сретнем с том женом. Али је жена мене избегавала.

Ипак једном ухватих је саму. Девојка је учила помало да шије и да везе и није била код куће.

— Где је ваша госпођица? — запитах, као да не знам. — Обећала сам јој ову књигу.

— Није код куће, — рече жена хладно.

Ја јој приђох.

— Кажите ми, молим вас, како се зове њен ујак... тај бо гати?

Жена ме строго погледа:

— А шта се то вас тиче?

— Ах! узвикнух запрепашћено. Познавала сам ту жену. Она је остарила и променила се и у лицу и у оделу (није више носила фес, већ црну свилену пречанску мараму), али сам је познала по лукавим црним очима које је крила.

— Шта вам је? — рече она подозриво и грубо.

— Познала сам вас.

— Ви — мене?

— Јесте. Кад сам била мала, биле смо комшинице.

Она се мало разведри.

— Можда, ја се не сећам.

Ја сам се већ била савладала.

— Дакле, како се зове ујак?

— Ви га не познајете — рече она преко срца.

— Познајем га по имену. Чика се сад претворио у ујака и сад имате другу девојку. Она прва је умрла. Верујте ја онда нисам ништа разумела.

Чудила сам се како могу тако привидно хладно и жучно да говорим. Она ме прво погледа погледом, у коме као да је било отрова, као да је желела да ме сможди, али што сам више говорила, њен се израз мењао од мржње у страх, а од страха у понизност.

— Госпођице, преклињем вас... и руке јој клонуше.

— Шта, да не кажем мојој госпођи, вашој првој сусетки, доброј и честитој жени? И да не кажем никоме другоме? Зато сте се ви овде завукли. А знате ли да ја могу само да кажем једном своме рођаку полицајцу, па да вас одмах ухапси?

Она просикта:

— Мене да ухапсите, ви? Имам ја добра леђа. Ко би вама веровао? Ја сам њу законитим путем усвојила. Мој господар никоме не би допустио да се меша у наше послове. Него... — она промени тон, склопи руке и одвратно поче да се увија — милост! Не бојим се ја апсе, него нечега другог. Немојте никоме говорити тако вам ваше среће!

Како сам била наивна. Рекох јој да ћу ћутати ако ми обећа да неће више упропашћивати то сирото дете. Она поче да се правда. Од намрштене ћуталице постаде готово алапача.

— Не упропашћавам је ја, Бога ми; ја јој желим добра. Њој је добро. И будућност је лепа чека. Господин хоће да јој да мираз. Он је већ две девојке лепо удао. Он је много добар, верујте. Има и он своју слабост: воли младе и плаве. Ову моју просто обожава. Богат човек, може му се. Кад би умела, могла би грдно да навуче, кућу да напуни, па да има док је жива. Али она никад ништа не иште, иако воли луксуз. Него он сам шаље, а и ја му шапнем шта она воли. Не упропашћавам ја њу, моја госпођице. Да видите како ја њу чувам, мазим, купам и масирам. Под мојом негом расте тако лепа. Шта јој фали? Сироче, нигде никога. Да знате из какве сам је беде извадила. Срећнија је него многе из добрих фамилија. Други би је оставио на сокаку, а мој господар ће јој наћи човока коме треба његова помоћ, па ће је лепо удати. А сад би могла да ужива као царица. Да видите колико има одела и како јој је фини веш. Све воли од њега, само њега не воли. Е па млада је, научиће се. Ја је саветујем да и она према њему треба да буде добра, а она понеки пут и послуша. Дала сам је да учи да шије, тек онако, злу не требало, а и да јој није дуго време. Ето, госпођице, сад видите да ја њу не упропашћавам, него јој срећу стварам, па немојте да нас издате. Тако сам се навикла на овај стан и људи су добри, све часно и поштено. Тешко је кад те људи презиру. Ето вама јединој исповедам се као Господу. Ви њу волите, немојте, златна госпођице, због ње никоме да кажете. Она је луда за вама. Страх ме је, каква је, попиће штогод, отроваће се, па шта ћу ја после...

Замислите, моје пријатељице, да је и мени тада била тек двадесета година.

Дакле, тако стоје ствари! Мала лепотица, анђео, доброта, воли луксуз и гнуша се старог развратника. Пролази кроз грех

као кроз шибу. Она се гади на прљавштину и њена је душа чиста. „Али научиће се, сад је још млада, научиће се.“

Сирото дете, она је сувише слаба да би се могла отети. Ја је много жалим и још је волим, па ипак... ја је помало и презирем; ја сам дете из поштене куће.

Разуме се, одлучила сам да ћутим, мада ме је та тајна страшно мучила.

Једаред смо мој плави рођак, који је и тада већ много знао, и ја, коју је он сматрао за незналицу живота, седели после шетње на једној клупи на Калемегдану. Прође она с једном другарицом и поздрави ме. Запитах је нешто, само да би је боље могао видети мој рођак, па да чујем шта ће рећи о тој лепоти.

— Првокласна лепотица — рече он и осмехну се значајно. — Али откуда ти њу познајеш?

— Ми смо комшинице. А ти?

— Боље би било да се ти с њом не поздрављаш, бар на улици.

— Што то? Она је добро девојче, седи с тетком, учи да шије. Има богатог ујака који ће јој дати мираз. Ако хоћеш да ти проводацирам... — терала сам ја до дрскости.

Он поцрвене.

— Ти си луда. Ко ти је то напричао? Кад би ти знала..

— Е, случајно знам, можда боље него и ти — рекох чак с неком дозом хвалисања.

Мој рођак се не запрепасти, као што сам се надала, јер је био заузет. Пролазио је један стари господин и он му је с поштовањем скидао шешир.

— Ко је то? упитах ја одмах шапатом, јер сам се бојала да не пропустим да познам кога великога човека.

Он ми рече његово име, гледајући ме испитивачки.

— Па то је, дакле, „ујка“ ове лепе госпођице — узвикнух ја намерно гласно, да би он чуо. — Он се шета и ужива гледајући „сестричину“.

Мој је рођак био блед од беса.

— Шта ти је, шта вичеш! Ја ћу да те оставим. То је испод сваког васпитања.

И господин је чуо, бар моје речи. Он се окрете. Страшно сам се преварила: он ме погледа и љубазно се насмеши. Хтела сам да плачем што нисам могла да му напакостим. Тада сам, изгледа, мислила да моје презирање и мој гњев могу да поправе свет. Хтедох тај неуспех да искалим на рођаку, те му рокох:

— А зашто ти њега поздрављаш?

— Познајем се с њим.

— Не бојиш се да се компромитујеш?

— Чујеш, ти си ограничена.

Реч по реч, па се посвађасмо. И отада још не говоримо.

Настаде ћутање. Најзад Јелица прште у смех и рече цитирајући.

— „Чујеш, ти си заиста ограничена!“ Али не толико што си се онда посвађала с њим, него што се до сад још ниси помирила. Тако красан човек, могле бисмо се забављати.

— И што је главно — додаде она друга која га је сретала — он је на тако великом положају, има веза, могао би те протежирати да напредујеш у служби. И седиш у овој развалини, а он би ти можда и у томе могао помоћи.

Домаћица саже главу.

— Да, мислила сам о свему томе.

— Онда хајде брзо помири се, па нам приреди један „жур“.

— Али како да се помирим?

— Напиши му писмо. Кажи да нема смисла да још не говорите због оне ситнице од пре десет година. Реци му да га и сувише волиш да би га могла изгубити за увек и да га сувише поштујеш да се не би могла надати да ће твој драги рођак доћи да му се извиниш за увреду коју си му нанела тако давно, док си још била тако смешна незналица и док си тако мало познавала праву вредност људи.

Све се девојке засмејаше, а Десанка рече одлучно:

— Покушаћу.

Милица Јанковић.

ЈЕДНА ЗА МНОГЕ

29 новембар.

Данас сам на свом бесмисленом тумарању по предграђу срела једну, сироту грбаву девојку, није просила, али је подигла очи к мени, без наде, молећиво и болно. Чинило ми се као да ме зове у помоћ у својој невољи.

Дадох јој сав новац што сам имала код себе.

Она рече: „Бог нека вам плати“ својим детињим гласом тихо и тужно. И тада се у мени јави дубоко, право сажаљење и нешто као нежност према овом сиротом богаљастом створењу.

Ја се сагнух и погладих нежно њену косу.

Грбаво девојче поче снажно јецати. И љубљаше моје руке тако побожно... с великим изливом захвалности. То је био блесак среће у њеном животу без љубави.

И ја бих да станем у један угао улице да просим... молећим очима и уздигнутим рукама... за један дарак чистоте, потпуности и снаге... из свога богаљастог живота... без речи да просим као грбава девојка.

Али сви пролазе са похотљивим очима и немилостивим срцем у подлом полутанству. И нико ми не дарива милостињу... нико...

1 децембар.

Данас сам написала Георгу опроштајно писмо. Једно писмо при коме човек горко плаче и опија се својим рођеним болом не схватајући добро дубоку збиљу. Много лепих звучних фраза о незаслуженој патњи, разоравајућој сумњи и сатрвеној вери у срећу. Једно шаблонско писмо пуно дирљивог праштања и притворног самоклеветања. Стидела сам се саме себе кад сам га прочитала и исцепала сам га у мале комадиће.

А онда, окренем снажно свој живот осећања другом правцу.

Хоћу да се пробудим из овог несвесног пијанства своје воље. Хоћу да сам јака и надвладам. Хоћу да ишчезнем у љубави не примајући за то ништа. Као што сунце просипа светлост и топлоту одричући се блаженства... хоћу да поклоним не мерећи.

Како је ипак била мала, слаба и сиромашна до сада моја љубав. Можда то припада правој храбрости, да корача преко мртваца.

2 децембар.

Ја се радујем својој одлуци. Она ми изгледа као пробни камен моје љубави. Све ситно, ниско нестало је у мени. Жена расте духовно кад мора да пати, зато је и пусте да толико пати.

3 децембар.

Људима недостаје способности да пате, као што немају ни снаге за пасиван отпор.

Један глуп безобразан младић, један прави перверзни великоварошки цвет рече ми једанпут:

„Ми, људи, морамо бити неверни, јер верност не садржи у себи могућности за акцију. Ми, људи, морамо мамити, освајати, заводити! То је — снага!“

Овакви погледи су врло згодна етикета за разуздан живот... повластица порока... као оно славно модерне младежи „Мора се наживети“. И где држава не крчи пут својим „благодетним“ установама, тамо прескачу преко ниских решетака, које називају: брак — љубав — верност.

Ужасна сексуална несрећа је последица изопаченог васпитања. Неправичан двоструки морал јесте продукт злоупотребљаваних снага.

Мушка младеж се сме бацити у најпрљавија уживања са допуштењем родитеља, васпитача, друштва и — морала — и остаје часна, морална, поштена — кад после темељно апсолви-

раних свију оргија — унесрећи браком неко младо невино биће — или што је хиљаду пута за веће презирање — и даље тера у чулност и неверство. Док се младе девојке имућних кругова васпитавају у домаћој атмосфери брижљиво штићене и чуване. Слепо и не познавајући иду оне у сусрет своме животном определењу. На жалост још је у најширим слојевима раширена заблуда да физичка младост девојке мора да иде упоредо са потпуним незнањем природних појава у животу. Свака погрешка жигоше се злочином.

Тако мало спремљене за своју будућност нађу се на једанпут девојке у кругу дужности и одговорности — и са врло мало срећних изузетака осете се једног дана преварене и обмануте...

И тако се убијају у жене најлепша, најчистија, најплеменитија осећања. Она нема ону сјајну независност од своје мајке природе — као мушкарац. Ако је племенита и добра болује дуго од свога првог разочарења. А ако у себи носи клицу ка рђавоме, утоне у зло.

И тако васпитава она своје синове за блато — и тако чува она невиност својих кћери у уска четири зида — не из етичког уверења — ох не! него што цела ова невиност мами купце и диже цену.

То је пут који лагано, сигурно води ужасном паду.

То нису претеривања, јер их збиља потврђује свакога дана и свакога часа. Добри портрети појављују се увек нешто карикирани.

Преводи **Нада Јовановић.** **Vera.**

СА УСКИХ СТАЗА, ПЕРГАМЕНТИ[1])

Тако, кад пролетњи сутон залепрша, отворим *Лирику Итаке* и помућене жеље стапам:

Да понесеш од мене само
тугу и свилу белу
и мирис благ...

Или када ме до несвести занесе широки ритам живота, до граница када се трзам од њега плашећи се кобног краја, и пре почетка да га имам, сливам своје немоћи у ведре песме насмејаног младићског веровања Растка Петровића.

Или када ме као сусрет топлих очију раздрага бескрвну, летњи светао дан, — да бих разлила себе кроз лепоту громке радости шапућем, и то ћу за вечна:

---

[1]) Обе збирке у примерном издању С. Б. Цвијановића. Београд. — Прва из 1920; друга почетком 1923.

Тад се дубоко у мени
грохотом насмејала душа.
Па се смирим.

Три моје љубави, три другарства моме самовању у четири зида собе, три моја друга у све дане кад буја и зелени живот напољу, три су радости и три утехе моје. Растко, Црњански и Сибе.

А једне вечери, као ошинута далеком и туђом успоменом зароби ме:

Ја сам шарена, стаклена чаша
из које свако пије...

И доцније, када ми дароваше читаву збирку Јеле Спиридоновић-Савић, отворих је, и опет помутише моју успомену:

А међу вама две су
јасне и прозирне
страсне и немирне
вреле и нервозне,
нису две руке
но два жива бића.
Два топла, бела даха
онога света;
с по пет листова бледих
крунице цвета;
са сплетом жила плави
од људске крви,
с моћи
што истодобно
зна да
милује, смрви.

(Руке, из збирке *Са уских стаза)*

И зарише једну горку истину:

Уста лицемерна ко у кардинала
риза црвена
туга је у њима, ко смрт у животу
подло скривена.

Уста, што ти воле живот, жедна увек
крви румене,
начинише сенку твоју, или роба
вечног од мене.
Јер због уста кобних притисла ми душу
туга оловна;
ипак — бар за тренут, дај ми моћна твоја
уста отровна.

(Уста, из збирке *Са уских стаза).*

(Уста, из збирке *Са уских стаза).*

И као број звона ишчезнуле моје радости, сетих се:

И поју, поју нада мном
сни моје вреле младости!
и лете, лете нада мном
као пролетни облаци
и играју и играју
ко полудели јаганци

Па заплаках горко. Драги Бог зна ради чега. Ја не.

А када чух да ће изићи *Пергаменти* предосећала сам да ће бити успомене исписане на пергаментима осетљивог срца жене. И мислила сам да ће још више себе, још снажније из себе, још *дубље* жену да дâ кроз њих Јела Спиридоновић-Савић.

Прочитах и данас, када склопим очи, да бих изнела оно што су ми оставили *Пергаменти*, осећам и видим: да је много труда, много литературе, али са мало свога срца, што живи, са мало своје снаге, што рађа, а не само ствара. — Тежња да кроз тешку мистику религије проломи питање секса.

Вечита дела се тâле на својој ватри, својом рођеном снагом, и из свог рођеног ткива.

Зато, Јела Спиридоновић-Савић рађа и *ствара* када даје жену. И кроз сузе и кроз смех. И кроз грех и кроз покајање.

Милица Костић

Грч Младенства од Божидара Ковачевића. Издање С. Б. Цвијановића, Београд 1923.

За непуну годину дана, Божидар Ковачевић издао је две збирке песама. Прва као прва, и због тога што је прва, изазвала је одушевљење, симпатичан поздрав, и пробудила и интересовање и наду, и код старих и код младих.

Поред местимичног банализирања песме, да би унео ретке сликове, и сувишног и намерног тражења ритма, да се остаклени песма, Божидар Ковачевић је и у *„Грчу Младенства“* уметник по обради, мада му се отме по који чвор, мајстор у измишљању шара, чипкаст и трзав љупко кроз музику лирске ироније.

И нема сумње, ако се отме свих сладуњавих прегледа из књиге чипака француских стихоработника, његова ће лирика прнути лако уз музику Милоша Црњанског.

За данас, он је само отшкринуо своје намере, али није приказао своју снагу јер још лепрша.

Милица Костић

ПРИРОДА И ДЕЦА

ПРВА КЊИГА

Фонда за Издавање Дела Југословенских Женских Књижевника:

20 приповедака за децу од Милице Јанковић са 24 колорисане слике од Милице Чађевић. Књига је на финој хартији, штампана цицеро-слогом, са колорисаним корицама. Износи 10 штампаних табака. Цена 20 дин., скупљачима 15% попуста.

Претплату прима **Администрација Женског Покрета**, Краља Милана улица број 69.

„Женски Покрет“ излази сваког месеца (изузев јули и август) у три табака, укупно тридесет штампаних табака годишње. Претплата на „Женски Покрет“ за 1923. годину износи педесет динара.

Претплату примају наши повереници, а у Београду администратор сваког радног дана у стану уредништва од 3—6 после подне.

Моле се претплатници да достављају на време администрацији сваку промену адресе.

Ко од претплатника не прими на време број, може га тражити у року од месец дана по изласку броја.

Уредништво *Женског Покрета* моли све писце које интересују питања Женског Покрета да му шаљу чланке, реферате и белешке који се односе на та питања. —

Рукописе треба слати на адресу: Уредништво *Женског Покрета*, Београд, Краља Милана улица 69.

НАШИ ПОВЕРЕНИЦИ:

Битољ Анка Миловановић, учитељица
Бијељина Милева Тодоровић, секретар К. С. С.
Велико Градиште Мил. Жи-ковића, предс. Ж. Подр.
Врњци Ана Стижа ин
Гор. Милановац Зора Ракићева, учитељица
Дубровник Ženska Narodna Zadruga
Добој—Босна Деса Ђ. Докић
Доња Тузла Љубица М Јовановић
Загреб Адела Милчиновић
Завидовић—Босна Десанка Плавшић
Земун Добротворна Задруга Српкиња
Зајечар Женска Подружина
Јагодина Милева Стефановић, секр. Ж. Подружнице
Крагујевац К. С. Сестара; Друштво Милосрђа
Крушевац Коло Срп. Сестара
Краљево Катарина С. Продановић, председ. Ж. Подр.
Лазаревац Драга Марковићка, председ. Ж. Подружине
Лозница Дана Б. Ристића, председ ица Ж. Подруж.
Љубљана Ćirila Štebi
Мостар Мара Мучибабић, секретар К. С. С.
Нови Сад Матица Напредних Жена
Ниш Јелена Петровић, учитељица
Нова Градишка Зорка Малић
Никшић Станица Шаровић, учитељица
Нови Пазар Савка Антоновић, учитељица
Неготин Мирослава Сантнер, настав. гимн.
Пожаревац Лепосава М. Павловић, пред. Ж. Друштва
Пожаревац Мил. Радосављевић, благ. К. С. С.
Панчево Љубица Ђ. Павловић, пред. Ж. Задруге
Панчево Мара Драгомировић
Сарајево Радунка Чубриловић, професор
Скопље Марија Шпанићка, учитељица
Сушак Милица Видовић, председ. Добротв. Задруге
Суботица Даница Радулашки
Турски Бечеј Фемка Грујичић, учитељица
Ћуприја Женско Друштво председ. С. Радојковић
Ужице Цвета М. Поповић
Цетиње Женска Подружина
Чачак Љубица Ј. Матић, благајник Жен. Подружине
Шабац Софија Поповићка, учитељица.

Власник за Д. П. Ж. З. П.
Милица Дедијер

Одговорни уредник
Бранко Миљковић
Новопазарска 31.